

ΣΤΙΑ ΓΡΑΦΗ
ΚΑΙ
ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΟΜΟΤΙΜΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΙΩΑΝΝΗ Λ. ΓΑΛΑΝΗ

Εκδόσεις Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος:

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

τ. Πρόεδρος Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.

Μέλη:

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Α.Ν. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΟΥΡΤΖΙΟΣ

Επ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ π. ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ

ΛΕΚΤΟΡΑΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΑΤΜΑΤΖΙΔΗΣ

ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟΝ ΟΜΟΤΙΜΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΙΩΑΝΝΗ Λ. ΓΑΛΑΝΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2010

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ:
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΑΤΜΑΤΖΙΔΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ:
ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Χ. ΛΙΑΝΟΣ ΛΙΑΝΤΗΣ

ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:
2010

ΤΟΠΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ISBN: 978-960-242-473-5

Copyright © 2010, Παναγιώτης Σ. Πουρναράς

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ:

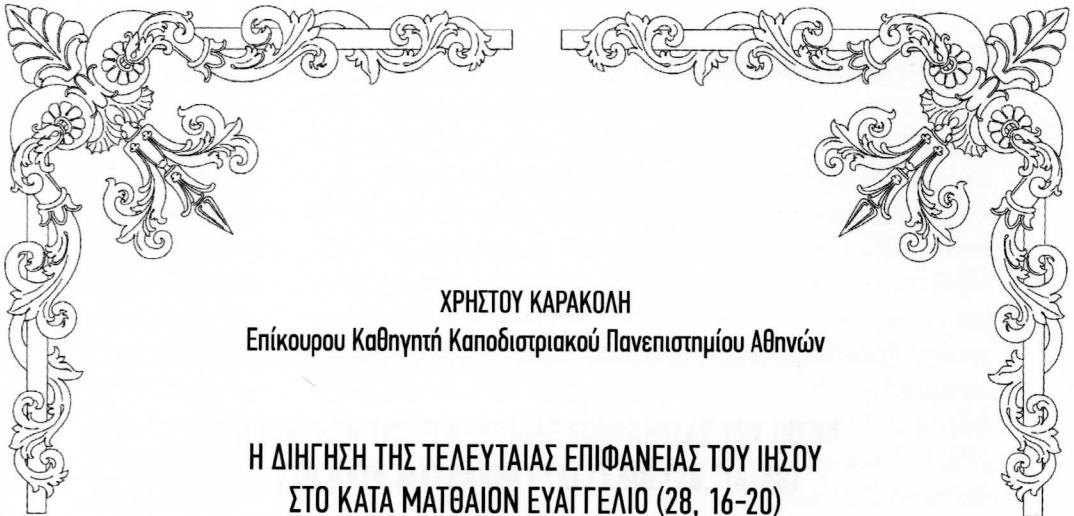
ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
Καστριτσού 12, 546 23 Θεσσαλονίκη
Τ.Θ. 112 20, 546 26 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 2310.270.941 FAX 2310.228.922
e-mail: *pournarasbooks@the.forthnet.gr*

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΟΚΙΜΙΩΝ:

ΧΡΗΣΤΟΣ Α. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΜΑΚΕΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:
ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Χ. ΛΙΑΝΟΣ ΛΙΑΝΤΗΣ

Απαγορεύεται η ολική ή μερική ανατύπωση του βιβλίου
με οποιοδήποτε μέσο χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη
και του συγγραφέα (Ν. 2121/93)

ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΡΑΚΟΛΗ
Επίκουρου Καθηγητή Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

**Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ
ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ (28, 16-20)**

**ΜΟΡΦΗ, ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ
ΣΕ ΑΝΑΦΟΡΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΟΥ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ (14, 22-33)**

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ (28, 16-20)

ΜΟΡΦΗ, ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ
ΣΕ ΑΝΑΦΟΡΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΟΥ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ (14, 22-33)

Η τελευταία διήγηση τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου (28, 16-20) ἔχει
νευραλγική σημασία γιά τίν κατανόση του καί δικαίως ἔχει ἀπα-
σχολήσει διεξοδικότατα τούς ἐρμηνευτές¹.

Σέ ἐπίπεδο πλοκῆς ἡ σημασία της προκύπτει ἀπό τό ὅτι ὁ εὐαγγε-
λιστής τίν προετοιμάζει μέ ἔξαιρετική ἐπιμέλεια σέ όλόκληρο τό ἀφιε-
ρωμένο στίν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ 28° κεφάλαιο. Στό πρῶτο ἀναστάσιμο
περιστατικό (28, 1-8) ὁ ἄγγελος ἐπιφορτίζει τίς γυναῖκες νά μεταφέρουν
στούς μαθητές ἀφενός τό μήνυμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ καί ἀφετέ-
ρου τίν ἐντολή νά πορευθοῦν πρός τή Γαλιλαία, προκειμένου νά τόν συ-
ναντήσουν. Καθώς ὅμως οί γυναῖκες πορεύονται πρός τούς μαθητές, τίς
συναντάει ὁ Ἰησοῦς καί προσκαλεῖ καί ὁ ἴδιος δι' αὐτῶν τούς μαθητές
του να πορευθοῦν στή Γαλιλαία πρός συνάντησή του (28, 9-10). Επομέ-
νως ἀπό ἀφηγηματικῆς πλευρᾶς οί δύο αὐτές διαδοχικές ἐμφανίσεις στίς
γυναῖκες, πρῶτα τοῦ ἀγγέλου καί ὕστερα τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀναστάντος, φαί-
νονται νά λειτουργοῦν πρωτίστως ὡς προετοιμασία γιά τίν ἀφήγηση

¹ Βλ. τίν ἐκτενέστατη σχετική βιβλιογραφία πού παραθέτει ὁ J. Nolland, *The Gospel of Matthew. A Commentary on the Greek Text*, NIGTC, Grand Rapids, MI/Cambridge: Eerdmans/Paternoster, 2005, κυρίως 1258-1260, καθώς καί 1241-1242. 1466-1468· βλ. ἐπίσης τό σχόλιο τοῦ U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus. 4. Teilband: Mt 26-28*, EKK, Düsseldorf & Zürich/Neukirchen-Vluyn: Patmos/Benzinger/Neukirchener, 2002, 436 σημ. 41, σχετικά μέ τόν δυσθεώρητο ὅγκο τῆς σχετικῆς μέ τό μικρό αὐτό κείμενο βιβλιογραφίας.

τῆς μοναδικῆς, καί ἄρα κρίσιμης σημασίας, συναντήσεως τοῦ ἀναστάντος Ἰησοῦ μέ τούς μαθητές του στή Γαλιλαίᾳ².

Ἡ ἴδιαίτερη σημασία πού ἐμφανῶς ἀποδίδεται ἀπό τὸν εὐαγγελιστὴν τελευταία αὐτή ἐμφάνιση τοῦ Ἰησοῦ ὁφείλεται πρωτίστως στὸ ὅτι αὐτή λειτουργεῖ ὡς ὁ ἐπίλογος τοῦ εὐαγγελίου³. Ὡς ἡ καταληκτήρια διήγηση τοῦ βιβλίου ἀποσκοπεῖ στὸ νά συνοψίσει τὸν προηγθεῖσα ἀφῆγησην κλείνοντας τὰ ὅποια ἀφηγηματικά ἔρωτήματα ἔχουν ἀκόμη παραμείνει ἀνοικτά καὶ ὀδηγῶντας τὸν ἀναγνώστη στὴ συναγωγὴν συγκεκριμένων θεολογικῶν συμπερασμάτων⁴. Ὁ διττός αὐτός στόχος ἐπιτυγχάνεται: (1) μέ τὸν ὄλοκλήρωσην τοῦ ἀφηγηματικοῦ «χαρακτηρισμοῦ»⁵ τῶν μαθητῶν (28, 16-17), (2) μέ τὸν αὐτοαποκαλυπτικό λόγο τοῦ Ἀναστάντος (28, 18), καὶ, τέλος, (3) μέ τὸν ἐκ μέρους του διατύπωσην τῆς ἐντολῆς τῆς παγκόσμιας ιεραποστολῆς (28, 19-20a) καὶ τῆς τελικῆς ἐπαγγελίας του πρός τούς μαθητές του (28, 20β).

Πιό συγκεκριμένα:

1) Στὸ κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο τὰ πρόσωπα τῶν μαθητῶν προβάλλονται, μετά βέβαια τὸν Ἰησοῦ, ὡς οἱ σημαντικότεροι χαρακτῆρες

² Ἡ ἴδιαίτερη ἀφηγηματική καὶ θεολογική βαρύτητα τῶν στ. 28, 16-20 ἐντός τῆς ἀναστάσιμης διηγήσεως τοῦ εὐαγγελίου τονίζεται μεταξύ ἄλλων ἀπό τούς G. R. Osborne, «Redaction Criticism and the Great Commission. A Case Study Toward a Biblical Understanding of Inerrancy», *JETS* 19 (1976) 83· Luz, *Evangelium nach Matthäus*, 429-430· J. P. Heil, «The Narrative Structure of Matthew 27:55-28:20», *JBL* 110 (2006) 437.

³ Βλ. σχετικά μέ τὴν λειτουργία τῶν ἐπιλόγων στὴ Βίβλο M. D. Hooker, *Endings: Invitations to Discipleship*, London: SCM, 2003, 2-10· πρβλ. ἐπίσης O. S. Brooks, «Matthew xxviii 16-20 and the Design of the First Gospel», *JSNT* 10 (1981) 2.

⁴ Πρβλ. μεταξύ ἄλλων Grundmann, *Das Evangelium nach Matthäus*, ThHK 1, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1975=1968, 573· E. Hiebert, «An Expository Study of Matthew 28:16-20», *BS* 149 (2002) 338· M. F. Whitters, «Jesus in the Footsteps of Jeremiah», *CBQ* 68 (2006) 241· C. L. Blomberg, *Matthew*, New American Commentary 22, Nashville, Tennessee, TN: Broadman, 1992, 429· D. E. Garland, *Reading Matthew: A Literary and Theological Commentary on the First Gospel*, New York: Crossroad, 1993, 265· A. Mello, *Évangile selon Saint Matthieu. Commentaire midrashique et narratif*, μιτφρ. ἀπό τὰ ἰταλικά A. Chevillon, LD 179, Paris: Cerf, 1999, 492· B. J. Malina, «The Literary Structure and Form of Matt. XXVIII. 16-20», *NTS* 17 (1971) 87, οἱ ὅποιοι βλέπουν τὴν κορύφωσην τοῦ εὐαγγελίου στὸν ἐπίλογό του.

⁵ Βλ. σχετικά μέ τὴν ἔννοια τοῦ χαρακτηρισμοῦ στὴ λογοτεχνία καὶ εἰδικά στὴν ἀφηγηματολογία ἀντιπροσωπευτικά W. R. Tate, *Interpreting the Bible: A Handbook of Terms and Methods*, Peabody, MA: Hendrickson, 2006, 58-60. Παρεμφερής εἶναι ἡ χρήση τοῦ ὄρου καὶ στὴ ρητορικὴ θεωρίᾳ, βλ. ἀντιπροσωπευτικά R. D. Anderson Jr., *Glossary of Greek Rhetorical Terms Connected to Methods of Argumentation, Figures and Tropes from Anaximenes to Quintilian*, Contributions to Biblical Exegesis and Theology 24, Leuven: Peeters, 2000, 125.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

του. Άπο τίν κλήση τους (4, 18έξ.) μέχρι καί τίν τελική ἀποστολή τους στά ἔθνη (28, 19-20), ἔξαιρουμένης τῆς διηγήσεως τοῦ Πάθους (26, 30έξ.), οἱ μαθητές πλαισιώνουν τὸν Ἰησοῦν καί γίνονται ἀποδέκτες τῆς διδασκαλίας καί μάρτυρες τῶν θαυμαστῶν ἔργων του, ὁρισμένες φορές μάλιστα κατ' ἀποκλειστικότητα⁶. Γενικῶς εἰπεῖν, βρίσκονται σέ μια συνεχή προσωπική σχέση μαζί του, ἡ ὅποια παρουσιάζει δυναμικό, ἀλλά καί ἀπρόβλεπτο χαρακτήρα, καθώς στά τελευταῖα κεφάλαια τοῦ βιβλίου κλονίζεται ἔξαιτιας τῶν γεγονότων τοῦ Πάθους. Τό ὅτι οἱ ἐναπομειναντες ἔνδεκα «πιστοί» μαθητές ἔγκαταλείπουν τὸν Ἰησοῦν κατά τὴν κρίσιμη αὐτήν ὥρα (26, 56) δημιουργεῖ μιὰ σημαντική ἀφογηματική ἐκκρεμότητα, καθώς τίθεται τὸ κρίσιμο ἐρώτημα ἐάν καί μέ ποιόν τρόπο θά ἀποκατασταθεῖ τελικά ἡ κλονισθεῖσα σχέση τους μέ αὐτόν. Ἀπάντηση στό ἐρώτημα αὐτό δίνεται μόλις στούς τελευταίους στίχους τοῦ εὐαγγελίου 28, 16-20⁷.

2) Στίν τελευταία διήγηση τοῦ κατά Ματθαϊον εὐαγγελίου καταγράφεται ἡ σαφέστερη αὐτοαποκάλυψη τοῦ Ἰησοῦ μέ ἀντικείμενο τὴν ἀπεριόριστη, καί κατά συνέπεια θεία ἔξουσία του (28, 18). Σέ ὄλοκληρο τὸ κείμενο τοῦ εὐαγγελίου τίθεται ποικιλοτρόπιας τό ἐρώτημα σχετικά μέ τὴν πραγματική ταυτότητα τοῦ Ἰησοῦ (βλ. π.χ. 8, 27· 9, 1έξ.- 13, 54· 21, 23έξ.). Ἀπό τίν ἀπάντηση τοῦ ἐρωτήματος αὐτοῦ ἔξαρτᾶται ἡ ὄρθη κατανόηση τοῦ εὐαγγελίου. Οἱ εὐαγγελιστής Ματθαϊος ἀπαντᾷ στό ἐρώτημα αὐτό μεταξύ ἄλλων προβάλλοντας τὸν Ἰησοῦν ὡς τὸν μεσοσία τοῦ Ἰσραήλ (1, 1.16-18· 2, 4· 11, 2· 16, 16.20· 22, 42· 23, 10· 26, 63έξ.- 27, 17. 22), τὸν ἀνώτερο τοῦ Μωυσῆ νομοθέτη (5, 17· 11, 13· 19, 7-9), τὸν ἔχοντα ἔξουσία ἐπί τῶν δαιμόνων (4, 24· 8, 16.28-34· 9, 32-34· 12, 22· 15, 22έξ.- 17, 18), ἐπί τῶν ἀσθενειῶν (4, 23-24· 8, 16· 9, 35· 14, 14.35-36· 15, 30· 19, 2· 21, 14) καί ἐπί τῶν στοιχείων τῆς φύσεως (8, 23-27· 14, 22-34), τὸν Υἱό τοῦ Θεοῦ (4, 3.6· 8, 29· 14, 33· 16, 16· 26, 63· 27, 40. 43. 54), αὐτὸν πού γνωρίζει καί ἐκτελεῖ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων (11, 25-27· 12, 50· 15, 13· 16, 17· 20, 23· 24, 36· 26, 39. 42) κ.ο.κ. Τό ἐρώτημα αὐτό κορυφώνεται, ὅταν ὁ Ἰησοῦς προλέγει γιά πρώτη φορά τό ἐπερχόμενο πάθος καί τίν ἀνάστασή του, ἐνῶ ὁριστική ἀπάντηση δίνεται κατά τίν ἀναστάσιμη διήγηση τοῦ εὐαγγελίου (κεφ. 28), ἡ ὅποια λειτουργεῖ ὡς ἀφογηματική ἐπαλήθευση τῆς σύνολης χριστολογικῆς διδασκαλίας του. Κορυφαίο σημεῖο αὐτῆς τῆς ἀπαντήσεως ἀποτελεῖ ὁ στ. 28, 18, στόν ὅποιο ὁ ἀναστάς Ἰησοῦς ἀποκαλύπτει τίν ἀπόλυτη ἔξουσία του

⁶ Βλ. ἀντιπροσωπευτικά 5, 1έξ.- 13, 10έξ.- 16, 13έξ.- 17, 1έξ.- 24, 1έξ.- 26, 17έξ.

⁷ Οἱ ἀφογηματικός ἄξονας (narrative line) πού ἀναφέρεται στόν ἐκ τῶν δώδεκα Ἰούδα Ἰσκαριώτη ὀλοκληρώνεται μέ τίν παρουσίαση τῆς αὐτοκτονίας του (27, 3-10).

στόν ούρανό καί στή γῆ, κατακλείοντας καί κορυφώνοντας κατ' αὐτόν τόν τρόπο τή χριστολογική διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου⁸.

3) Τέλος, στό πλαίσιο τής τελευταίας ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος παρατίθεται ἡ τελευταία ἐντολή του πρός τούς μαθητές του. Ἡ ἐντολή αὐτή σηματοδοτεῖ τό κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου στά ἔθνη καί δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις γιά τή γένεση τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας⁹. Η προ-

⁸ Πρβλ. D. J. Versepuit, «The Faith of the Reader and the Narrative of Matthew 13. 53–16. 20» JSNT 46 (1992) 8. Ἡ συγγένεια τοῦ στίχου αὐτοῦ ἀπό πλευρᾶς ιστορίας τῆς παραδόσεως (Traditions geschichte) μέ τό Δαν. 7, 14 (μετάφραση τῶν Ο' καί τοῦ Θεοδοτίωνος) ἔχει ἐπανειλημμένως ἐπισημανθεῖ στήν ἔρευνα, βλ. ἐνδεικτικά J. Schniewind, *Das Evangelium nach Matthäus*, NTD 1/2, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, ⁸1956, 279. Grundmann, *Evangelium nach Matthäus*, 577. W. F. Albright/C. S. Mann, *Matthew: Introduction, Translation, and Notes*, AncB, Garden City, NY: Doubleday, 1971, 362. W. D. Davies/D. C. Allison, Jr., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to Saint Matthew. Volume III: Commentary on Matthew XIX-XXVIII*, ICC, Edinburgh: Clark, 1997, 682–683. Osborne, «Redaction Criticism», 78. Bonnard, *L'Évangile selon Saint Matthieu*, 418. J. P. Meier, «Two Disputed Questions in Matt 28:16–20», JBL 96 (1977) 413. Garland, *Reading Matthew*, 267. Mello, *Évangile selon Saint Matthieu*, 493. D. Hill, *The Gospel of Matthew*, NCB, London: Oliphants, 361. D. J. Harrington, *The Gospel of Matthew*, Sacra Pagina 1, Collegeville, MN: Liturgical Press, 1991, 414–415. D. A. Hagner, *Matthew 14–28*, WBC 33B, Dallas, TX: Word, 1995, 886. Σ. Ἀγουρίδην, *Ματθαῖος ὁ Εὐαγγελιστής: Διδάσκαλος τῆς Ἀρχικῆς καὶ τῆς Σημερινῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα: Ἀρτος Ζωῆς, 2000, 303. R. T. France, *The Gospel of Matthew*, NICNT, Grand Rapids, MI/ Cambridge: Eerdmans, 2007, 1112–1113. Ωστόσο στό Δαν. 7, 14 καί στή συνάφεια του (βλ. ιδίως Δαν. 7, 27, πού ἀποτελεῖ τήν ἐρμηνεία τοῦ 7, 14) ἀπουσιάζει τό στοιχεῖο τῆς οὐράνιας ἔξουσίας τοῦ νιοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ισραπλιτικός λαός, πού παρουσιάζεται ἐδῶ συλλογικά «ώς υἱὸς ἀνθρώπου», θά ἔχει ἔξουσία παγκόσμια, ἀλλά καθαρά ἐπίγεια. Ἀντίθετα, ἡ ἔξουσία τοῦ Ἀναστάντος στό Μτ. 28, 18 ἐκτείνεται καί στόν ούρανό, στοιχεῖο πού τής προσδίδει σαφῶς θεῖο χαρακτήρα, καθώς στό ὄραμα τοῦ Δανιήλ τήν ούρανια ἔξουσία δέν παύει νά ἀσκεῖ ὁ «Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν» (7, 9–13), πρβλ. σχετικά Lohmeyer, *Evangelium des Matthäus*, 417. Malina, «Structure and Form», 89. Σημειωτέον ὅτι στό αὐθεντικό κείμενο τῶν Ο' - σέ ἀντίθεσην πρός τήν πιό πιστή στό ἑβραϊκό πρωτότυπο μετάφραση τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιήλ ἀπό τόν Θεοδοτίωνα, ἡ ὅποια ἔχει ἀντικαταστήσει τό ἀρχικό κείμενο τῶν Ο' στήν τελική ἐκδοσή του - ὡ «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» ταυτίζεται μέ τόν «Παλαιὸν ἡμερῶν». Ἡ ταύτιση αὐτή ὡστόσο δέν φαίνεται νά ὑπονοεῖται στό κείμενο τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου.

⁹ Ἡ λέξη «ἔθνη» δηλώνει στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο σταθερά τούς μῆτοιδαίους (βλ. κυρίως 4, 15 6, 32 10, 5. 18 12, 18. 21 20, 19. 25 21, 43 24, 7. 9. 14 25, 32). Ωστόσο δέν φαίνεται λογική ἡ ὑπόθεση ὅτι ἡ ἐντολή τοῦ Ἀναστάντος ἀποκλείει τήν ιεραποστολή στόν Ισραήλ, ὅπως ἐπισημαίνουν μεταξύ ἄλλων οἱ Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἄγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστήν, ὄμιλία 90, PG 58, 789. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, Τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, PG 129, 761. E. Klostermann, *Das Matthäusevangelium*, HNT 4, Tübingen: Mohr Siebeck, 1927, 232. Lohmeyer, *Evangelium des Matthäus*, 418 καί σημ. 1. R. H. Gundry, *Matthew. A Commentary on His Handbook for a Mixed Church under Persecution*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, ²1994, 595–

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

ναγγελλόμενη είσδοχή τῶν ἐθνικῶν στίν' Ἐκκλησίᾳ προϋποθέτει τό βά-
πτισμά τους στό ὄνομα τῶν τριῶν θείων προσώπων, Πατρός, Υἱοῦ καί
Άγιου Πνεύματος, καθώς ἐπίσης καὶ τίν πίστη τους στή διδασκαλία τοῦ
Ἴησοῦ Χριστοῦ. Οἱ μαθητές καθίστανται ἐδῶ ὑπεύθυνοι λειτουργοί τῆς
παγκόσμιας ἱεραποστολῆς ὡς «ἀπόστολοι»¹⁰ ὅχι πιά ἀποκλειστικά καί
μόνο «πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ» (10, 6), ἀλλά συνο-
λικά πρός «πάντα τὰ ἔθνη» (28, 19)¹¹. Ἐξάλλου, ἡ τελευταία πρόταση τοῦ
Ἄναστάντος (28, 20) — καὶ ὀλοκλήρου τοῦ εὐαγγελίου — ἀποτελεῖ ἐπαγ-
γελία γιά τήν ἐσαεί παραμονή του μαζί μέ τούς μαθητές του καί κατά
προέκταση μέ τήν Ἐκκλησία του¹².

Παρά τήν κατά τά ἀνωτέρω πολυδιάστατη ἀφηγηματική καί θεολογική
βαρύτητά της, ἡ τελευταία διήγηση τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου εἶναι
χαρακτηριστικά σύντομη¹³. Συγκεκριμένα, τό καθαρά ἀφηγηματικό μέ-
ρος της ἔξαντλεῖται σέ μόλις δύο στίχους πού ἀριθμοῦν 30 λέξεις, ἐνῶ οἱ
λόγοι τοῦ Ἴησοῦ στούς τρεῖς τελευταίους στίχους ἀριθμοῦν 51 λέξεις. Ή
συντομία αὐτή εἶναι ἐρμηνευτικά ἀξιοσημείωτη γιά τούς ἔξης λόγους:

1) Ὅπάρχει οὐσιαστική ἀναντιστοιχία ἀπό πλευρᾶς ἀφηγηματικῆς
ἐκτάσεως μεταξύ τοῦ τελευταίου ἐπεισοδίου τῆς πρό τοῦ Πάθους κοινῆς
πορείας τοῦ Ἴησοῦ μέ τούς μαθητές του καί αὐτοῦ τῆς μεταπασχάλιας συ-
ναντήσεως τους. Σέ ἀντίθεση πρός τήν χαρακτηριστική λακωνικότητα τοῦ
δευτέρου τό πρῶτο καταλαμβάνει τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐκτενέστα-
του 26^{ου} κεφαλαίου τοῦ εὐαγγελίου (στ. 17-45).

2) Πλήν τοῦ κατά Μᾶρκον Εὐαγγελίου, τό ὅποι δέν παρουσιάζει τόν

596· Mello, *Évangile selon Saint Matthieu*, 493-494· Luz, *Evangelium nach Matthäus*, 447-452· K. L. Sparks, «Gospel as Conquest: Mosaic Typology in Matthew 28:16-20» *CBQ* 68 (2006) 655· ἀντίθετα ὁ Harrington, *Gospel of Matthew*, 414-417.

¹⁰ Ο ὄρος «ἀπόστολοι» ἀναφέρεται ἀπό τόν πρῶτο εὐαγγελιστή στούς μαθητές μόνο
μία φορά (10, 2), καί συγκεκριμένα στή συνάφεια τοῦ καταλόγου τῶν δώδεκα. Ποτέ
ὅμως ὁ Ἰδιος ὁ Ἴησος δέν τούς ἀποκαλεῖ ἀποστόλους πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι ὁ τίτλος
ἔχει στό κατά Ματθαῖον εὐαγγέλιο καθαρά μεταπασχάλια σημασία.

¹¹ Πρβλ. Osborn, «Redaction Criticism», 79.

¹² Ο πρῶτος εὐαγγελιστής ἀναφέρει δύο φορές τόν ὄρο «ἐκκλησία» στό βιβλίο του
(16, 18· 18, 17), σέ ἀντίθεση πρός τά ἄλλα τρία εὐαγγέλια, ἀπό τά ὄποια ὁ ὄρος αὐτός ἀπου-
σιάζει. Στόν στ. 16, 18 ὁ Ἴησος προαναγγέλλει ὅτι θα οἰκοδομήσει τήν ἐκκλησία του ἐπί¹³
τῆ βάσει τῆς ὁμολογίας τοῦ Πέτρου. Στό τέλος τοῦ εὐαγγελίου ὁ Ἄναστας ἔξουσιοδοτεῖ
κατ' οὐσίαν ὅλους τούς μαθητές νά ἀναλάβουν τήν οἰκοδόμησην αὐτήν (28, 19-20a).

¹³ Ο I. P. Ellis, «But Some Doubted», *NTS* 14 (1968) 574, παρατηρεῖ: «The most
striking feature of St Matthew's account of the post-Resurrection appearance of Christ
is its brevity», πρβλ. καὶ Hooker, *Endings*, 31, ἡ ὄποια σημειώνει: «... and yet his (Mat-
thew's) ending, too, like Mark's, is astonishingly short and inconclusive».

ιδιο τόν Ἀναστάντα παρά μόνο τό σκηνικό τοῦ κενοῦ τάφου¹⁴, τά ἄλλα δύο κανονικά εὐαγγέλια, δηλαδή τό κατά Λουκᾶν καί τό κατά Ἰωάννην, ὅντας ἀντίστοιχης ἐκτάσεως μέ τό κατά Ματθαῖον, διασώζουν ἐκτενεῖς διηγήσεις τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάντος στούς μαθητές του. Μάλιστα τόσο ὁ Λουκᾶς, ὃσο - πιθανῶς - καὶ ὁ Ἰωάννης, ἀναφέρουν ὅτι ὑπῆρξαν καὶ πολλές ἄλλες συναντήσεις αὐτοῦ τοῦ εἰδούς πέραν αὐτῶν πού ἀντι-προσωπευτικά παραθέτουν¹⁵. Ὁ Ματθαῖος, ἀντίθετα, διασώζει μέ πολύ συνοπτικό τρόπο μία μόνο συνάντηση τοῦ Ἀναστάντος μέ τούς μαθητές του, χωρίς σέ καμμία περίπτωση νά ύπονοεῖ τήν ὑπαρξην ἄλλων παρόμοιων συναντήσεων.

3) Τό ὅτι ἡ συνάντηση τοῦ Ἀναστάντος μέ τούς μαθητές του προετοιμάζεται ἀφηγηματικά ἕδη ἀπό τήν ἀρχή τοῦ 28^{ου} κεφαλαίου, ἀποτελώντας ἔνα ἀπό τά κύρια θέματά του (28, 7. 10), δημιουργεῖ στόν ἀναγνώστη τήν προσδοκία ὅτι ἡ συνάντηση αὐτή δέν θά εἶναι ἀπλῶς ἔχαιρετικά βαρύνουσας σημασίας, ἀλλά συγχρόνως ὅτι θά καταλαμβάνει καί τήν ἀντίστοιχη μέ τή σημασία της ἔκταση, πρᾶγμα τό όποιο τελικά δέν συμβαίνει. Εἶναι ἐνδεικτικό τό ὅτι ἡ διήγηση τῶν διαδοχικῶν συναντήσεων τοῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ ἀναστάντος Ἰησοῦ μέ τίς δύο γυναικες στό πρῶτο μισό τοῦ 28^{ου} κεφαλαίου καταλαμβάνει σκεδόν διπλάσια ἔκταση (στ. 28, 1-11a) ἀπό αὐτήν τῆς διηγήσεως σχετικά μέ τήν ἐμφάνιση τοῦ Ἀναστάντος στούς μαθητές του (στ. 16-20).

4) Μάλιστα, μεταξύ τῶν δύο συναντήσεων τῶν γυναικῶν, μέ τόν ἄγγελο καὶ μέ τόν Ἰησοῦ, καὶ αὐτῆς τοῦ Ἀναστάντος μέ τούς μαθητές του ὁ εὐαγγελιστής Ματθαῖος παρεμβάλλει μιά σύντομη διήγηση πού ἐπεξηγεῖ τή διαδεδομένη φήμη ὅτι τό νεκρό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ἐκλάπη ἀπό

¹⁴ Θεωρῶ πιό εὐλογη τήν ἀποψη ὅτι τό ἀρχικό τέλος τοῦ κατά Μᾶρκον Εὐαγγελίου ἔχει καθετή παρά ὅτι τό Εὐαγγέλιο ὅντως ὀλοκληρώθηκε ἀπό τόν συγγραφέα του στόν στ. 16, 8. Παρά τά περί τοῦ ἀντιθέτου ἐπιχειρήματα (βλ. ἀντιπροσωπευτικά C. Combet-Galland, «L'Évangile selon Marc», *Introduction au Nouveau Testament. Son histoire, son écriture, sa théologie*, ἐκδ. D. Marguerat, Le Monde de la Bible 41, Genève: Labor et Fides, 2000, 44-45), φαίνεται ἀπίθανο ὁ δεύτερος εὐαγγελιστής νά ἀφήνει στό τέλος τῆς διηγήσεως του ἀνοικτή μιά τόσο μεγάλη ἀφηγηματική ἐκκρεμότητα, ἀποφεύγοντας νά συμπεριλάβει στή διήγησή του τήν προαναγγελθεῖσα συνάντηση τοῦ Ἀναστάντος μέ τούς μαθητές του στή Γαλιλαία, βλ. μεταξύ ἄλλων U. Schnelle, *Einleitung in das Neue Testament*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2002, 250.

¹⁵ Πρ. 1, 3-4· Ἰω. 20, 30-31. Γιά τήν ἀποψη ὅτι οἱ ἰωάννειοι αὐτοί στίχοι ἀναφέρονται στίς ἀναστάσιμες ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὅχι στά σημεῖα του κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας δράσης του βλ. H.-Ch. Kammler, «Die «Zeichen» des Auferstandenen. Überlegungen zur Exegese von Joh 20, 30+31», στόν τόμο: O. Hofius/H.-Ch. Kammler, *Johannesstudien. Untersuchungen zur Theologie des vierten Evangeliums*, WUNT 88, Tübingen: Mohr Siebeck, 1996, 199-208.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

τούς μαθητές του, ώς μιά προσπάθεια τοῦ ιερατείου τῶν Ιεροσολύμων νά ἀποκρύψει τό γεγονός τῆς ἀναστάσεως. Ή διήγηση αὐτή ύπολείπεται κατά πολύ σέ ἀφηγηματική καί θεολογική βαρύτητα σέ σύγκριση πρός τήν τελική διήγηση τοῦ εὐαγγελίου, εἶναι ὅμως μεγαλύτερης ἐκτάσεως ἀπό αὐτήν (στ. 11β-15)¹⁶.

5) Στό πλαίσιο τῆς συντομίας τῆς τελευταίας διηγήσεως τοῦ εὐαγγελίου ὁ ιερός συγγραφέας ἀφίνει ἀνοικτές κάποιες λεπτομέρειες, μέ αποτέλεσμα τόν προβληματισμό τοῦ ὑπονοούμενου ἀναγνώστη του: Τό προκαθορισθέν ὄρος, στό όποιο οἱ μαθητές συναντοῦν τόν Ἀναστάντα, δέν κατονομάζεται. «Οταν ὁ Ἀναστάς ἐμφανίζεται στούς μαθητές, κάποιοι τόν προσκυνοῦν, ἐνῷ κάποιοι ἄλλοι διστάζουν ἢ καί ἀμφιβάλλουν¹⁷. Ο Ἰησοῦς ὡστόσο δέν ἀσχολεῖται μέ τίς ἀντιδράσεις τους, ἀλλά τούς ἀναθέτει ἀπό κοινοῦ τήν παγκόσμια ἱεραποστολή δείχνοντάς τους πλήρη ἐμπιστοσύνην. Έξαλλου, κατά ἀξιοπερίεργο τρόπο — ἐνῷ ἔχει ἥδη προηγθεῖ ἡ διήγηση τῆς Μεταμορφώσεως — κανένας λόγος δέν γίνεται γιά τήν μορφή τοῦ Ἀναστάντος¹⁸.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων προκύπτει ἡ εὔλογη ἀπορία γιά ποιόν λόγο ὁ πρῶτος εὐαγγελιστής ἐπιλέγει νά παραθέσει μία μόνο σύντονη την την τοῦ Ἀναστάντος μέ τούς μαθητές του, χαρακτηριστικά σύντομη καί μέ ἀξιοσημείωτα ἀνοικτά ἐρωτήματα.

Ἀκολούθως θά ἀσχοληθοῦμε μέ τόν προσδιορισμό τοῦ κειμενικοῦ εἴδους τῆς διηγήσεως Μτ. 28, 16-20 βάσει τῆς μεθόδου τῆς κριτικῆς τῶν μορφῶν (Formkritik) καί, ὅπου εἶναι ἀπαραίτητο, μέ τή βοήθεια τῆς ἱστορίας τῆς παραδόσεως (Traditionsgeschichte). Ἐν συνεχείᾳ θά ἐπιχειρήσουμε νά ἀντιπαραβάλουμε τήν ἐν λόγῳ διήγηση πρός αὐτήν τοῦ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης (14, 22-33) βάσει τῆς παρατηρήσεως ὅτι τά δύο αὐτά κείμενα παρουσιάζουν ἀξιόλογες ὁμοιότητες σέ λεξιλογικό, θεματικό, ἀφηγηματικό καί θεολογικό ἐπίπεδο. Ή μελέτη θά όλοκληρωθεῖ μέ

¹⁶ Γιά τήν ἀφηγηματική σύνδεση τῆς διηγήσεως αὐτῆς μέ τήν τελευταία διήγηση τοῦ εὐαγγελίου βλ. τήν εὕστοχη ἀνάλυση τοῦ Heil, «Narrative Structure», 435-436.

¹⁷ Σχετικά μέ τήν ἔρμπνεία τῆς ἐκφράσεως «οἱ δὲ ἐδίστασαν» βλ. τή σχετική ἀναφορά στό μέρος II τῆς παρούσας μελέτης.

¹⁸ Πρβλ. Lohmeyer, *Evangelium des Matthäus*, 414-415. Οἱ Davies/Allison, *Commentary*, 681, θεωροῦν ὅτι αὐτό δικαιολογεῖται ἀπό τήν ἐμφαση πού δίνει ὁ Ματθαῖος στόν ἀκολουθοῦντα αὐτοαποκαλυπτικό λόγο τοῦ Ἰησοῦ. Ή ἔξηγηση αὐτή ὅμως δέν εἶναι πειστική, καθότι ἡ περιγραφή μᾶς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος ἀντίστοιχης πρός αὐτήν τῆς Μεταμορφώσεως, ἀντίθετα, θά ύπογράμμιζε τήν ἀλήθεια τοῦ περιεχομένου τοῦ αὐτοαποκαλυπτικοῦ λόγου του.

τή διατύπωση συμπερασμάτων. Δέν θά έπιχειρήσουμε διεξοδική έρμπνεία τῶν ἀνωτέρω δύο διηγήσεων, καθότι μιά τέτοια προσέγγιση θά μετέθετε τό επίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς παρούσης μελέτης, ἀλλά καὶ θά τή διόγκωνε πέρα τῶν ἐπιτρεπτῶν όρίων.

Ἄπο μεθοδολογικῆς πλευρᾶς ἀποφεύγουμε κάθε ἐνασχόληση μὲ τήν οὕτως ἢ ἄλλως ἀμφιλεγόμενη φιλολογική προϊστορία τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου (διαχρονία)¹⁹ καὶ ἐστιάζουμε τήν προσοχή μας στό τελικό κείμενό του, προκειμένου νά ἐπιχειρήσουμε νά ἀποκαλύψουμε πτυχές τῆς ἀφηγηματικῆς στρατηγικῆς καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσας θεολογίας τοῦ τελικοῦ συγγραφέα-συντάκτη του (συγχρονία)²⁰.

II

Εἶναι σαφές ὅτι ἡ διήγηση Μτ. 28, 16-20 ἐντάσσεται ἀπό μορφοκριτικῆς πλευρᾶς στό καθαρά χριστιανικό κειμενικό εἶδος τῶν ἀναστάσιμων ἐμφανίσεων τοῦ Ἰησοῦ. Τό στενό αὐτό κειμενικό εἶδος²¹ ἀποτελεῖ ὑποκατηγορία τοῦ εὐρύτερου κειμενικοῦ εἶδους τῶν βιβλικῶν ἐπιφανειῶν, στό ὁποῖο ἀνίκουν ὅχι μόνο οἱ ἀναστάσιμες ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά καὶ γενικότερα ὅλες οἱ παλαιοδιαθητικές καὶ καινοδιαθητικές ἐμφανίσεις τοῦ Θείου μέ συγκεκριμένη μορφή ἐνώπιον συγκεκριμένων ἀνθρώπων.

Ο Gerd Theißen ἐπισημαίνει ὅτι ἐπιφάνεια εἶναι ἡ ἐμφάνιση τοῦ Θείου προσώπου καθεαυτό καὶ ὅχι ἀπλῶς τῆς ἐπιδράσεώς του ἢ τῶν φαινομένων πού τό συνοδεύουν²². Εἰδικά στήν Καινή Διαθήκη οἱ ἐπιφάνειες

¹⁹ Αὐτή εἶναι ἡ ὄπτική τῶν Brooks, «Design of the First Gospel» 2-18· J. D. Kingsbury, «The Composition and Christology of Matt 28:16-20», *JBL* 93 (1974) 573-579· Meier, «Two Disputed Questions», 407-424· Osborne, «Redaction Criticism», 73-85.

²⁰ Υπό τό πρῶτα τῆς συγχρονίας θεωρεῖ τήν περικοπή μεταξύ ἀλλων ὁ Heil, «Narrative Structure» 435-437.

²¹ Προτιμῶ τόν ὄρο «κειμενικό εἶδος» ἀπό τόν ὄρο «φιλολογικό εἶδος», ἀκολουθώντας τήν ὄρολογία τοῦ W. Egger, *Methodenlehre zum Neuen Testament. Einführung in linguistische und historisch-kritische Methoden*, Freiburg i. B./Basel/Wien: Herder, 149.

²² Βλ. G. Theißen, *Urchristliche Wundergeschichten. Ein Beitrag zur formgeschichtlichen Erforschung der synoptischen Evangelien*, StNT 8, Gütersloh: Mohn, 1974, 102-103. Ἐπιλέγουμε τόν ὄρισμό τῆς ἐπιφάνειας ἀπό τόν Theißen ἀπλῶς ὡς ὑπόθεση ἐργασίας, ἀφοῦ δέν μποροῦμε στά στενά ὄρια τῆς παρούσης μελέτης νά ἐμπλακοῦμε στήν ἔξειδικευμένη συζήτηση σχετικά μέ τό περιεχόμενο καὶ τόν χαρακτήρα τοῦ συγκεκριμένου κειμενικοῦ εἶδους. Ἀξια ἀναφορᾶς πάντως εἶναι σέ κάθε περίπτωση ἡ ἀποψη τοῦ J. P. Heil, *The Transfiguration of Jesus: Narrative Meaning and Function of Mark 9:2-8, Matt 17:1-8 and Luke 9:28-36*, Roma: Istituto Biblico, 2000, 38-40, ὁ ὅποιος ὄριζει ὡς ἐπιφάνεια μιά ξαφνική καὶ ἀπρόσμενη ἐμφάνιση ἐνός θείου ὄντος, τό ὅποιο προσλαμβάνει ὄρατή

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

μποροῦν, ἀναλόγως πρός τόν «ἐπιφαινόμενο», νά διαιρεθοῦν σέ θεοφάνειες, χριστοφάνειες καί ἀγγελοφάνειες²³. Τά κύρια δομικά χαρακτηριστικά τῶν ἐπιφανειῶν εἶναι κατά τόν προαναφερθέντα μελετητή τους: (α) ἡ ὑπερφυσική ἐμφάνιση τοῦ θείου προσώπου, (β) ἡ ἔμφοβη ἀντίδραση τῶν ἀποδεκτῶν τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς, (γ) ὁ ἀποκαλυπτικός λόγος, καί (δ) ἡ ἔξαφάνιση τοῦ θείου προσώπου²⁴. Τά δομικά αύτά χαρακτηριστικά μποροῦν κατά περίπτωση νά συμπληρώνονται ἀπό δευτερευούσης σημασίας μοτίβα ἢ καί νά μεταλλάσσονται, ἀνάλογα πρός τίς ἀνάγκες τῆς ἑκάστοτε διηγήσεως καί σύμφωνα μέ τή βασική ἀρχή ὅτι τά κειμενικά εἰδη δέν εἶναι ποτέ ἄκαμπτα, ἀλλά ἀντίθετα λειτουργικά ἐργαλεῖα, τά όποια κάθε δημιουργικός συγγραφέας ἔχει τήν εὔχερεια νά προσαρμόζει στούς στόχους του.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω ἡ κατακλείσουσα τό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο διήγηση ἀποτελεῖ πράγματι ἐπιφάνεια²⁵. Ἀπό τά τέσσερα προαναφερθέντα κύρια δομικά χαρακτηριστικά τῶν ἐπιφανειῶν ἡ ἐν λόγῳ ἐπιφάνεια περιλαμβάνει αὐτούσια τήν ὑπερφυσική ἐμφάνιση καθεαυτήν καί τόν αὐτοαποκαλυπτικό λόγο τοῦ ἐπιφαινομένου. Ὁστόσο ἀπό τό χαρακτηριστικό τῆς ἔμφοβης ἀντίδρασης τῶν ἀποδεκτῶν τῆς ἐπιφάνειας ὁ εὐαγγελιστής ἀφαιρεῖ ἐντελῶς τό στοιχεῖο τοῦ φόβου. Ἡ ἀντίδραση ὁρισμένων ἐκ τῶν μαθητῶν στήν ἐπιφάνεια συνίσταται στήν προσκύνηση τοῦ ἐπιφαινομένου, ἐνῶ ἄλλων στόν δισταγμό ἐνώπιόν του. Τέλος, τό βασι-

μορφή καί ἀποκαλύπτει κάποια θεία ἰδιότητα-δράση ἡ ἐπιδίθει κάποιο ἄνωθεν μήνυμα. Εἶναι σαφές ὅτι καί κατά τόν ὄρισμό τοῦ Heil τό Mt. 28, 16-20 ἀποτελεῖ ἐπιφάνεια, πρβλ. καί J. P. Heil, *Jesus Walking on the Sea. Meaning and Gospel Functions of Matt 14:22-33, Mark 6, 45-52 and John 6, 15b-21*, AB 87, Roma: Instituto Bíblico, 1981, 8-9, καθώς καί τή σχετική βιβλιογραφία στήν όποια παραπέμπει.

²³ Theissen, *Urchristliche Wundergeschichten*, 103.

²⁴ Theissen, *Urchristliche Wundergeschichten*, 103-104.

²⁵ Πρβλ. Lohmeyer, *Evangelium des Matthäus*, 240· J. Gnilkka, *Das Matthäusevangelium: II. Teil. Kommentar zu Kap. 14, 1-28, 20 und Einleitungsfragen*, Freiburg/Basel/Wien: Herder, 1992, 12· A. Sand, *Das Evangelium nach Matthäus*, RNT, Regensburg: Pustet, 1986, 307· Hill, *Gospel of Matthew*, 360· H. Frankemölle, *Matthäus: Kommentar II*, Düsseldorf: Patmos, 1997, 199· Hagner, *Matthew 14-28*, 422. Βλ. καί D. R. Bauer, *The Structure of Matthew's Gospel. A Study in Literary Design*, JSNT.SS 31, Sheffield: Almond, 1988, 111-115, ὁ όποιος παρουσιάζει συνοπτικά ἄλλες ἀξιοσημείωτες ἀπόπειρες νά κατανοηθεῖ ἡ διήγηση αὐτή ἀπό μορφοϊστορικῆς πλευρᾶς ὡς «μύθος» (M. Dibelius), «λατρευτικός θρύλος» (R. Bultmann), ἐνθρονιστήριος ὑμνος βάσει τοῦ Δαν. 7, 13 (O. Michel), διαθήκη (Frankemölle), συνδυασμός βασιλικοῦ διατάγματος καί προφητικῆς ἀπόδειξης (B. Malina) καί, τέλος, «προφητικῆς κλήσεως» (B. J. Hubbard). Γιά τίς ἀνάγκες τῆς παρούσης μελέτης ἐμμένουμε στόν προσδιορισμό τῆς διηγήσεως μας ὡς ἐπιφάνειας σύμφωνα μέ τά ἀναφερθέντα κριτήρια τοῦ G. Theissen.

κό δομικό χαρακτηριστικό της «έξαφανίσεως» άντιστρέφεται πλήρως μέσω της έπαγγελίας του Ἰησοῦ, ό όποιος ύποσχεται νά είναι πάντοτε μαζί με τούς μαθητές του μέχρι τη συντέλεια τοῦ κόσμου²⁶.

Έκτος τῶν ἀνωτέρω βασικῶν δομικῶν χαρακτηριστικῶν της ἐπιφάνειας τοῦ Ἀναστάντος στούς μαθητές του, συναντώνται ἐπιπλέον στη διήγηση και τά έξης δευτερεύοντα μοτίβα: (α) ἀνάβαση τῶν ἀποδεκτῶν της ἐπιφάνειας και πραγματοποίηση της ἐπάνω σέ ὄρος, (β) πραγματοποίηση της ἐπιφάνειας ἐνώπιον ἐνός συγκεκριμένου κλειστοῦ κύκλου ἀνθρώπων, (γ) διατύπωση ἐντολῆς, και (δ) ἐπαγγελία πρός τούς ἀποδεκτες της ἐπιφάνειας στό εὐρύτερο πλαίσιο τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ λόγου τοῦ ἐπιφαινομένου.

Σχετικά μέ τήν ἀφηγηματική λειτουργία και τή θεολογική σημασία τῶν ἀνωτέρω ἐπισημανθέντων δομικῶν χαρακτηριστικῶν και δευτερευόντων μοτίβων τόσο στούς στ. 28, 16-20, ὅσο και στό σύνολο τοῦ κατά Ματθαίον Εὐαγγελίου, παρατηροῦμε, σύμφωνα μέ τή σειρά ἐμφανίσεώς τους στή διήγηση, τά έξης:

1) Τό στοιχεῖο τοῦ ὄρους ἀποτελεῖ βασικό μοτίβο στίς παλαιοδιαθηκικές θεοφάνειες. Βάσει τοῦ ἀρχαίου κοσμοειδώλου τά ὄρη θεωροῦνται ὅτι βρίσκονται πιό κοντά στήν κατοικία τοῦ Θεοῦ, πού είναι ό ούρανός, και ἐπομένως θεωροῦνται ιδανικοί τόποι γιά προσευχή και λατρεία²⁷, καθώς ἐπίσης και γιά τήν ἀποκάλυψη (ἐπιφάνεια) τοῦ ἔδιου τοῦ Θεοῦ στούς ἀνθρώπους²⁸.

Ο εὐαγγελιστής Ματθαῖος ἐκφράζει αὐτήν ἀκριβῶς τήν παλαιοδιαθηκικήν ἀντίληψη περί τοῦ ὄρους ώς τόπου ἐγγύτητας πρός τόν Θεό. Συγκεκριμένα: (α) ό διάβολος δείχνει στόν Ἰησοῦ ὅλα τά βασίλεια τῆς γῆς ἀπό ἔνα «λίαν ύψηλὸν ὄρος» και προσφέρεται νά τοῦ τά παραχωρήσει, ἐφόσον ό Ἰησοῦς τόν προσκυνήσει (4, 8-9). Ο Ἰησοῦς τοῦ ἀπαντᾶ ὅτι σύμ-

²⁶ Τό ὅτι δρισμένα ἐπί μέρους δομικά χαρακτηριστικά τῶν ἐπιφανεῶν ἀπουσιάζουν ἀπό τή διήγηση μας ὥ ἐμφανίζονται σέ μεταλλαγμένη μορφή δέν μειώνει τόν χαρακτήρα της ώς ἐπιφάνειας, ὥπως ἐσφαλμένα θεωροῦν οι G. Bornkamm, «Der Auferstandene und der Irdische. Mt 28, 16-20», *Zeit und Geschichte. Dankesgabe an R. Bultmann zum 80. Geburtstag*, ἐκδ. E. Dinkler, Tübingen: Mohr Siebeck, 1964, 172-173, και Meier, «Two Disputed Questions», 424, οι όποιοι βέβαια ὥρθως ὑπογραμμίζουν τήν ἔξαιρετικά ύψηλοῦ ἐπιπέδου συντακτική ἐργασία τοῦ πρώτου εὐαγγελιστῆ.

²⁷ Πρβλ. Gnilka, *Matthäusevangelium II*, 12.

²⁸ Πρβλ. Bornkamm, 204, Osborne, «Redaction Criticism», 76-77· E. Schweizer, *Das Evangelium des Matthäus*, NTD 2, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973, 348· Grundmann, *Evangelium nach Matthäus*, 576· Garland, *Reading Matthew*, 265· Hill, *Gospel of Matthew*, 361.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

φωνα μέ τόν Νόμο μόνο στόν Θεό μπορεῖ νά ἀπευθύνονται ὑπὲρ προσκύνησεως καί ἡ λατρεία (4, 10). Στόν διάλογο αύτόν τά θέματα τῆς ὄρθης προσκυνήσεως καί τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ προβάλλονται στόν κατεξοχήν τόπο ἐγγύτητας μέ τόν Θεό, δηλαδή σέ ἔνα πολύ ύψηλό ὅρος, (β) στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο ἡ «ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία» τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελεῖ τήν ἐπιτομή τῆς ἡθικῆς διδασκαλίας του καί διαμορφώνεται μέ τρόπο, ὥστε νά παραπέμπει ἀμεσα στό περιεχόμενο τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, καί συγχρόνως νά συνδέεται ἔμμεσα μέ τό ὄντο τό γεγονός τῆς νομοδοσίας ἐπί τοῦ ὄρους Σινᾶ. "Ετσι, σέ ἀντιπαραβολή πρός τή σιναϊτική νομοδοσία τό συγκεκριμένο ὅρος καθίσταται ὡς καταλληλότερος τόπος, γιά νά συμπληρωθεῖ καί νά ὀλοκληρωθεῖ²⁹ ἀπό τόν Ἰησοῦ ὡς παλαιός νόμος (5, 17) μέ τόν νέο νόμο τῆς συγχωρητικότητας καί τῆς ἀγάπης (βλ. π.χ. 5, 43-48)³⁰, (γ) στόν στ. 14, 23 ὡς Ἰησοῦς ἀπολύτε τά πλήθη πού τόν ἀκολουθοῦν καί ἀνεβαίνει μόνος του στό ὅρος, προκειμένου νά προσευχηθεῖ εύρισκόμενος στή μεγαλύτερη δυνατή ἐγγύτητα μέ τόν Θεό³¹, (δ) μιά σειρά ἀπό θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, πού ούσιαστικά ἀποτελοῦν ἐκδηλώσεις τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους καί τῆς σωτηριώδους ἐνέργειάς του πρός αύτούς (πρβλ. τήν ἐτυμολογία τῆς λέξης Ἐμμανουὴλ στό Μτ. 1, 23), παρουσιάζονται περιληπτικά καί τοποθετοῦνται ἀπό τόν εὐαγγελιστή Ματθαῖο ἐπίσης ἐπὶ ὄρους (15, 29-31), (ε) κατεξοχήν ὡς τόπος ἐπιφάνειας προβάλλεται στό πρῶτο εὐαγγέλιο τό ύψηλό ὅρος τῆς μεταμορφώσεως (17, 1), ἐπί τοῦ ὄποιου ὡς Ἰησοῦς ἐνδύεται τή θεϊκή δόξα (17, 2), ἐνώ παράλληλα πλαισιώνεται ἀπό τούς προφῆτες Μωϋσῆν καί Ἡλία (17, 3). Τή μεταμόρφωση συμπληρώνουν ἡ διά τῆς νεφέλης παρουσία τοῦ Θεοῦ καί ἡ φωνή του, πού ἐπιβεβαιώνει τήν ταυτότητα τοῦ Ἰησοῦ ὡς τοῦ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ του (17, 5), (στ) στό "Ορος τῶν Ἐλαιῶν ὡς Ἰησοῦς ἀποκαλύπτει στούς μαθητές του τά ἔσχατα, τά ὄποια μόνο ὡς ὄντος ὡς Θεοῦ μπορεῖ νά

²⁹ Δέν μποροῦμε ἐδῶ νά εἰσέλθουμε στήν ἐκτενή συζήτηση σχετικά μέ τήν ἀκριβή σημασία τοῦ ἀπαρεμφάτου «πληρῶσαι» στόν στ. 5, 17. Κρίνοντας ὅμως ἀπό τή συνάφεια, στήν ὄποια ὡς Ἰησοῦς συμπληρώνει καί «διορθώνει» τής νομικές ἐντολές, ὅπως δήποτε ἐνυπάρχει στή λέξη καί ἡ ἐννοια τῆς συμπληρώσεως, βλ. τή σχετική συζήτηση στό U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus. 1. Teilband: Mt 1-7*, EKK, Düsseldorf & Zürich/Neukirchen-Vluyn: Patmos/Benzinger/Neukirchener, 1985, 232-236.

³⁰ Ὁρθῶς οἱ Sparks, «Gospel as Conquest», 660, καί Ἀγουρίδης, *Ματθαῖος ὡς Εὐαγγελιστής*, 302, συνδέουν τά ὅρη τῆς ἐπί τοῦ ὄρους ὁμιλίας καί τῆς τελευταίας ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος σέ θεολογικό ἐπίπεδο ὑπό τό φῶς τῆς τυπολογίας τῆς Ἐξόδου, παραλείπουν ὅμως ἀμφότεροι νά ἐπισημάνουν τή συμβολική σημασία καί τῶν ὑπόλοιπων ἀναφορῶν τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου σέ ὅρη.

³¹ Πρβλ. F. W. Beare, *The Gospel According to Matthew: A Commentary*, Oxford: Blackwell, 1981, 331.

γνωρίζει (24, 3-51), (ζ) στό ՚διο «՚δρος» πραγματοποιεῖται ή σύλληψη του ՚Ιησοῦ, διά τῆς ὁποίας δρομολογεῖται ή τελική φάση του σωτηριώδους θείου σκεδίου (26, 30-50), (η) τέλος, τό ՚δρος ἀποτελεῖ τόν προναγγελθέντα τόπο τῆς συναντήσεως του Ἀναστάντος μέ τούς μαθητές του καί τῆς ἀποκαλύψεως σέ αὐτούς τῆς θείας δυνάμεώς του μέ τήν παρουσία καί τόν λόγο του (28, 16-20).

՚Από τά ἀνωτέρω ἀναφερθέντα διαπιστώνουμε ὅτι διά τῆς χρήσεως τοῦ μοτίβου τοῦ ՚δρους ὁ εὐαγγελιστής ὅχι μόνο τονίζει τήν ἐγγύτητα μέ τόν Θεό, ἀλλά συγχρόνως συνοψίζει καί τήν επίγεια δράση τοῦ ՚Ιησοῦ σέ ὅλες τίς βασικές διαστάσεις της. Συγκεκριμένα, εύρισκόμενος κάθε φορά σέ κάποιο ՚δρος³² ὁ ՚Ιησοῦς ἐκπειράζεται ἀπό τόν διάβολο, παραδίδει τή διδασκαλία του, πού εἶναι ἀνώτερη τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, προσεύχεται, πραγματοποιεῖ θαύματα, ἐμφανίζεται ὡς φορέας τῆς θείας δόξας κατά ὄρατό τρόπο, ἀποκαλύπτει τά ἔσκατα, παραδίδεται ἐκουσίως στό σωτηριῶδες πάθος του καί, τέλος, ἐμφανίζεται μετά τήν ἀνάστασή του στούς μαθητές του³³. Βάσει τῆς συμβολικῆς σημασίας καί τῆς ἀφηγηματικῆς ἀξιοποίησεώς του σέ ὅλόκληρο τό ՚εὐαγγέλιο τό μοτίβο τοῦ ՚δρους ἐμφανίζεται στό 28, 16 ὡς ὁ καταλληλότερος τόπος γιά τήν ἀναστάσιμη ἐπιφάνεια τοῦ ՚Ιησοῦ στούς μαθητές του, ἀλλά συγχρόνως καί γιά τό κλείσιμο τῆς σύνολης εὐαγγελικῆς ἀφηγηματικῆς³⁴.

³² Τό γεγονός ὅτι ὁ εὐαγγελιστής ούδέποτε κατονομάζει τά ՚δρη στά ὅποια ἀναφέρεται, ἀφαιρεῖ ἀπό αὐτά τό στοιχεῖο τοῦ γεωγραφικοῦ προσδιορισμοῦ καί ἐντείνει τή συμβολική λειτουργία καί τή θεολογική σημασία τους μέσα στήν ἀφήγηση.

³³ Πρβλ. J. P. Meier, «Two Disputed Questions in Matt 28:16-20», *JBL* 96 (1977) 408-409. J. D. Kingsbury, *Matthew: Structure, Christology, Kingdom*, London: SPCK, 1976, 56-58. Oi W. D. Davies καί D. C. Allison, Jr., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to Saint Matthew. Volume II: Commentary on Matthew VIII-XVIII*, ICC, Edinburgh: Clark, 1991, 501-502, παρατηροῦν ὅτι τό μοτίβο τοῦ ՚δρους ἐντάσσεται στή μωσαϊκή τυπολογία πού κροισμοποιεῖ ὁ πρώτος εὐαγγελιστής, προκειμένου νά ἔρμπνεύσει τό πρόσωπο καί τίς ἐνέργειες τοῦ ՚Ιησοῦ. Σέ κάθε περίπτωση πάντως ὁ εὐαγγελιστής Ματθαῖος τονίζει τήν ἀσύγκριτη ἀνωτερότητα τοῦ ՚Ιησοῦ σέ σχέση μέ τόν Μωσῆ.

³⁴ Πρβλ. K. H. Reeves, *The Resurrection Narrative in Matthew. A Literary-Critical Examination*, Lewiston, NY/Queenston/Lampeter: Mellen, 1993, 68-69. Hooker, *Endings*, 36. Πέρα μάλιστα τοῦ θεολογικοῦ συμβολισμοῦ του τό ՚δρος τοῦ στ. 28, 16 ἀποτελεῖ παραλλήλως καί ἔναν τόπο ἀπό τόν ὅποιο οι μαθητές μποροῦν, ἀντιστοίχως πρός τόν στ. 4, 8, νά δοῦν τούς τόπους κατοικίας τῶν ἑθνῶν στά ὅποια ἀποστέλλονται. Τό στοιχεῖο τῆς ἔξουσίας συνδέει στενότατα σέ ἀφηγηματικό καί θεολογικό ἐπίπεδο τόν στ. 28, 18, στόν ὅποιο ὁ ՚Ιησοῦς διακρηύσσει τήν ἀπόλυτη ἔξουσία του στόν οὐρανό καί στή γῆ, μέ τόν στ. 4, 8, στόν ὅποιο ὁ διάβολος τοῦ προσφέρει μιά καθαρά ἐπίγεια ἔξουσία. Ο ՚Ιησοῦς στό τέλος τοῦ εὐαγγελίου πράγματι παρουσιάζεται νά ἔξουσιάζει ὅχι μόνο τόν οὐρανό, ἀλλά καί τή γῆ, καί ἐπομένως καί ὅλα τά βασίλεια της, πλήν ὅμως ὅχι μέ τή σατανική,

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

2) Ό ύπερφυσικός χαρακτήρας της τελευταίας ἐμφανίσεως τοῦ Ἰησοῦ στούς μαθητές του δέν περιορίζεται μόνο στό ὅτι αὐτή ἀποτελεῖ τὸν ἐμφάνισην ἐνός ἀναστημένου ἀπό τούς νεκρούς ἀνθρώπου. Ο Ἰησοῦς ὑπέστη πρὶν ἀπό τὸν θάνατο τοῦ τόσο μεγάλες κακουχίες (26, 67· 27, 26-35), ὥστε νά ἀφήσει πολύ σύντομα στὸν σταυρό τὴν τελευταία του πνοή (27, 45-50). Έάν, ἐπομένως, καὶ μόνο ἡ ἀνάσταση ἐνός ἀνθρώπου πού ἔχει πεθάνει μέ φυσικό θάνατο εἶναι ἔνα γεγονός ὑπερφυσικῶν διαστάσεων, ἀκόμη ἐντυπωσιακότερο καθίσταται τὸ γεγονός αὐτό στὸν περίπτωσην τοῦ παθόντος καὶ σταυρωθέντος Ἰησοῦ. Ἐπιπλέον, ἡ ἔξοδός του ἀπό τὸν τάφο, χωρίς νά ἔχει ἀποκυλισθεῖ ὁ λίθος ἀπό τὸν εἰσοδο τοῦ μνημείου καὶ χωρίς νά τὸν ἀντιληφθοῦν οἱ φρουροί³⁵, ἡ ἀναγγελία τῆς ἀνάστασεώς του ἀπό τὸν ἄγγελο τοῦ Θεοῦ (28, 2-7), ἡ ἐμφάνισή του στὰ Ἱεροσόλυμα λίγο μετά τὴν ἀνάστασή του ἐνώπιον δύο γυναικῶν (28, 8-10) καὶ ἡ ὑπονοούμενη ἀμεση μετάβασή του στὴ Γαλιλαία πρὶν ἀπό τοὺς μαθητές του (28, 7. 10) ἀποτελοῦν περαιτέρω στοιχεῖα πού προϋποτίθενται στὴ διήγηση τῶν στ. 28, 16-20 καὶ ἐπιτείνουν σὲ μεγάλο βαθμό τὸν οὕτως ἡ ἀλλως ὑπερφυσικό χαρακτήρα τῆς τελικῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος.

3) Ἡδη στὸν Παλαιά Διαθήκην οἱ ἐπιφάνειες ἔχουν συνήθως ἴδιωτικό χαρακτήρα καὶ ἀπευθύνονται σὲ ἔμπιστα πρόσωπα τοῦ Θεοῦ³⁶. Στὸ κατά Ματθαῖον εὐαγγέλιο οἱ διηγήσεις ἐπιφανειῶν τοῦ Ἰησοῦ³⁷, ἔχουν

ἀλλά μέ τὴ θεϊκή ἔξουσία, πρβλ. U. Luck, *Das Evangelium nach Matthäus*, ZBK 1, Zürich: Theologischer Verlag, 1993, 317. Luz, *Evangelium nach Matthäus* IV, 439. Ἐξάλλου, ἡ προσκύνηση του ἀπό τοὺς μαθητές του (28, 17) ἀποτελεῖ ἐκπλήρωσην τῆς ἐντολῆς πού παραθέτει ὁ Ἰησοῦς στὴν ἀντιπαράθεσή του μέ τὸν διάβολο: «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις».

³⁵ Βλ. σχετικά σημείωση 38.

³⁶ Ἀναφερόμαστε εἰδικά στὸ κειμενικό εἶδος τῶν ἐπιφανειῶν, οἱ ὅποιες παρουσιάζουν τὸν Θεό μέ συγκεκριμένη καὶ ὄρατη μορφή σὲ ἔνα στενό κύκλο ἐπιλεγμένων ἀνθρώπων ἢ καὶ σὲ μεμονωμένα πρόσωπα, βλ. π.χ. Ἔξ. 3, 14· Ἡσ. 6, 1έξ.· Ἱεζ. 1· Δαν. 7, 9έξ. Ἀντίθετα, κατὰ τὴν προαναφερθεῖσα κατηγοριοποίηση τοῦ Heil, *Transfiguration of Jesus*, 38-40, οἱ θεοφάνειες ἔχουν δημόσιο χαρακτήρα, ἀλλά γίνονται ἀντιληπτές μόνο μέσω στοιχείων τῆς φύσεως, ἐνῶ ὁ Θεός παραμένει ἀόρατος καθ' εαυτόν (βλ. ἀντιπροσωπευτικά στὸν Παλαιά Διαθήκην Ἔξ. 19, 16-19· Δευτ 33, 2· Ἡσ. 30, 27-28· Ἱερ. 25, 30-31· Ἀμ. 1, 2· Μιχ. 1, 3-4· Ἀββ. 3, 3-15· Ψ. 18, 8-20· 50, 2-3· 68, 8-9). Γιά τὴν ἔξελιξη τοῦ κειμενικοῦ εἶδους τῆς θεοφάνειας στὸν Παλαιά Διαθήκη, πού ἀποτελεῖ καὶ τὴν πηγὴν προέλευσης τῆς καινοδιαθηκικῆς ἐπιφάνειας, βλ. J. Jeremias, *Theophanie. Die Geschichte einer alttestamentlichen Gattung*, WMANT 10, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1977, κυρίως 7-72.

³⁷ Βάσει τοῦ ὄρισμοῦ τοῦ Theissen οἱ διηγήσεις τῆς βαπτίσεως καὶ τῆς σταυρώσεως ἀποτελοῦν πρωτίστως θεοφάνειες, καθότι ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται στὸν πρώτη μέ τὴ φωνή του καὶ στὴ δεύτερη μέ τὴ δύναμη του ἐπί τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, μέ σκοπό

έπίσης ιδιωτικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, μόνο στούς δώδεκα έμφανίζεται ό όντος νά περπατάει πάνω στό νερό (14, 22-27). Στό όρος μεταμορφώνεται άποκλειστικά και μόνο ένωπιον τῶν τριῶν μαθητῶν, πού έχει έκ τῶν προτέρων ἐπιλέξει γι' αὐτὸν τόν σκοπό (17, 1-2). Τέλος, μετά τήν ἀνάστασή του άποκαλύπτεται άποκλειστικά και μόνο στίς δύο γυναῖκες πού έχουν προσέλθει στόν τάφο του (28, 9-10) και βέβαια ἐν συνεχείᾳ στούς ἔνδεκα μαθητές του (28, 16-20)³⁸.

4) Οι μαθητές έμφανίζονται νά ἀντιδροῦν στήν ἐπιφάνεια τοῦ Ἀναστάντος μέ δύο διαφορετικούς τρόπους. Σύμφωνα μέ τό κείμενο «ἰδόντες αὐτὸν προσεκύνησαν, οἱ δὲ ἐδίστασαν». Πέρα τῶν πολλῶν καί ἐν μέρει ἀλληλοαντικρουόμενων ἀπόψεων πού έχουν διατυπωθεῖ γιά τήν ἑρμηνεία τῆς συγκεκριμένης φράσεως, ἀπό γραμματικῆς πλευρᾶς εἶναι σαφές ὅτι κατά τό κείμενο οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν μαθητῶν προσκύνησαν τόν Ἰησοῦ, ἐνῶ οἱ λιγότεροι ἀριθμητικά ἔξεδήλωσαν κάποιου εἰδούς δισταγμό ἐνώπιον του³⁹. Ή πράξη τῆς προσκυνήσεως δηλώνει ἐδῶ τήν ἐκ

νά φανερώσει τή θεία ταυτόπτη τοῦ Ἰησοῦ. Καί στίς δύο αὐτές διηγήσεις ἡ θαυματουργική δύναμη δέν ἐκπορεύεται ἀπό τόν ἕδιο τόν Ἰησοῦ οὕτε καί ἐπιστρέφει σέ αὐτόν.

³⁸ Στό κατά Ματθαίον Εὐαγγέλιο οἱ φρουροί τοῦ τάφου δέν ἀντιλαμβάνονται τήν ἀνάστασην τοῦ Ἰησοῦ καθεαυτήν παρά μόνο τήν κάθοδο τοῦ ἄγγελου ἀπό τόν οὐρανό στό κενό μνημεῖο. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Ἀναστάς παραμένει ἀπρόσιτος στούς μην πιστούς. Τό ἑρώτημα σχετικά μέ τό ποιοι καί πόσοι προσπήλθαν στό όρος τῆς Γαλιλαίας, γιά νά συναντήσουν τόν Ἀναστάντα συζητοῦν μεταξύ ἄλλων οἱ R. D. Culver, «What Is the Church's Commission? Some Exegetical Issues in Matthew 28:16-20», BS 125 (1978) 240-241 Hiebert, «Expository Study on Matthew 28:16-20» 341 R. H. Mounce, *Matthew*, NIBC 1, Peabody, MA: Hendrickson, 1985, 267. Εἶναι ώστόσο προφανές ἀπό τό κείμενο (28, 16) ὅτι ἡ συνάντηση αὐτή ἀφορᾶ άποκλειστικά και μόνο στούς ἐναπομείναντες ἔνδεκα μαθητές, πρβλ. ἀντιπροσωπευτικά J. Schmid, *Das Evangelium nach Matthäus*, RNT 1, Regensburg: Pustet, ⁴1959, 390.

³⁹ Βλ. σχόλια ἀνωνύμου στόν J. A. Cramer, *Catena Graecorum Patrum in Novum Testamentum I: In Evangelia S. Matthei et S. Marci*, Oxonii 1844, 242· Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, *Tò κατὰ Ματθαίον Εὐαγγέλιον*, PG 129, 761· R. Kühner/B. Gerth, *Grammatik der griechischen Sprache. 2. Teil: Satzlehre. 2. Band*, Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1983-³1904, 265-266, τόν ὅποιο κατ' ούσιαν ἀκολουθοῦν οἱ M.-J. Lagrange, *Évangile selon Saint Matthieu*, Paris: Lecoffre, ⁴1927, 543-544· K. L. McKay, «The Use of hoi de in Matthew 28. 17. A Response to K. Grayston», JSNT 7 (1985) 71-72· P. W. van der Horst, «Once More: The Translation of oi δέ in Matthew 28:17», JSNT 9 (1986) 27-30· W. Hendriksen, *The Gospel of Matthew*, Edinburgh: Banner of Truth Trust, 1973, 997· Heil, «Narrative Structure», 435· Harrington, *Gospel of Matthew*, 414· C. S. Keener, *A Commentary on the Gospel of Matthew*, Grand Rapids, MI/Cambridge: Eerdmans, 1999, 716· S. L. Black, *Sentence Conjunction in the Gospel of Matthew: καί, δέ, τότε, γάρ, σύν and Asyndeton in Narrative Discourse*, JSNT. S 216, Sheffield: Academic Press/Continuum, 2002, 160-162· Nolland, *Gospel of Matthew*, 1262· France, *Gospel of Matthew*, 1110-1111. Ἀντίθετα, εἶναι ἀπολύτως λανθασμένη ἡ ἀποψη τῶν Grundmann, *Evange-*

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

μέρους τῶν μαθητῶν ἀναγνώριση τῆς Θεότητας τοῦ Ἰησοῦ, βάσει τοῦ ὄρισμοῦ τῆς προσκυνήσεως πού δίνει ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς στὸν στ. 4, 10, σύμφωνα μὲ τὸν ὅποιο ἡ προσκύνηση καὶ ἡ λατρεία δέν μποροῦν παρὰ νά απευθύνονται ἀποκλειστικά καὶ μόνο στὸν Θεό⁴⁰.

Βέβαια στὸ κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο ἡ πράξη τῆς προσκυνήσεως ἀπευθύνεται ἐνίστε στὸν ἐπίγειο Ἰησοῦ εἴτε ὡς ἀναγνώριση τῆς ἐκ μέρους του κατοχῆς τοῦ ἀξιώματος τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ, δηλαδὴ τοῦ μεσσία (2, 2. 8. 11), εἴτε ὡς πράξη ἱκεσίας ἡ εύχαριστίας πρὸς τὸ πρόσωπό του (8, 2· 9, 18· 15, 25· 18, 26) εἴτε ὡς συνδυασμός τῶν ἀνωτέρω (20, 20). Ωστόσο ἡ προσκύνηση τῶν μαθητῶν στὸ τέλος τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου (28, 17a) δέν μπορεῖ νά ἐκφράζει ἀπλῶς τὴν ἀναγνώριση τοῦ Ἰησοῦ ὡς τοῦ μεσσία τοῦ Ἰσραήλ, διότι ὁ ἀναμενόμενος ἀπό τούς Ἰουδαίους μεσσίας δέν ἀναμενόταν νά πεθάνει μέ ἄδοξο θάνατο καὶ στὴ συ-

lium nach Matthäus, 576· Ellis, «But Some Doubted», 577· C. H. Giblin, «A Note on Doubt and Reassurance in Mt 28:16-20», CBQ 37 (1975) 71· J. Zumstein, *La condition du croyant dans l'Évangile selon Matthieu*, OBO 16, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977, 97 σημ. 1· Osborne, «Redaction Criticism», 77· Reeves, *Resurrection Narrative*, 70-72· Sand, *Evangelium nach Matthäus*, 595· Frankemölle, *Matthäus: Kommentar* II, 540-541· Hagner, *Matthew 14-28*, 884-885· K. Grayston, «The Translation of Matthew 28. 17», JSNT 6 (1984) 108, σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια στὸν στ. 28, 17 παρουσιάζονται ὄλοι οἱ μαθητές νά προσκυνοῦν τὸν Ἰησοῦ καὶ συγχρόνως ὄλοι νά ἀμφιβάλλουν, κατὰ τὸν τελευταῖο μάλιστα, νά ἀμφιβάλλουν συγκεκριμένα γιά τὸ ἄν ὁ Ἀναστάς θά τοὺς συγχωροῦσε γιά τὸ ὅτι τὸν ἑγκατέλειψαν. Στὴ γραμματική ἀνάλυσή τους οἱ ἀνωτέρω ἔρμπνευτές παραβλέπουν ὅτι, ἐάν ὑπονοεῖτο τὸ ἴδιο ὑποκείμενο καὶ στὰ δύο ρήματα «προσεκύνησαν» καὶ «ἐδίστασαν», θά ἔπρεπε ἡ διατύπωση νά εἶναι ἔστω καὶ ἐλαφρῶς διαφοροποιημένη, π.χ.: «καὶ προσεκύνησαν αὐτόν, ἐδίστασαν δέ». Ή χρήση ὅμως τοῦ ὄριστικοῦ ἀρθρου σὲ συνδυασμό μὲ τὸν ἀντιθετικό σύνδεσμο «δέ» πρίν ἀπό τὸ δεύτερο ρῆμα «ἐδίστασαν» δείχνει σαφέστατα ὅτι τὸ ὑποκείμενο τοῦ ρήματος αὐτοῦ εἶναι διαφορετικό ἀπό αὐτό τοῦ πρώτου ρήματος «προσεκύνησαν». Ἀδύνατη γραμματικῶς εἶναι ἡ ἀποψη τοῦ X. Léon-Dufour, «Présence du Seigneur ressuscité (Mt 28, 16-20)», *À cause de l'Évangile. Études sur les Synoptiques et les Actes; offertes au P. J. Dupont à l'occasion de son 70e anniversaire*, LD 123, Paris: Cerf, 1985, 198-199, σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια ὁ ἀδριστος τοῦ ρήματος «ἐδίστασαν» πρέπει νά κατανοθεῖ ὡς ὑπερσυντέλικος καὶ τὸ περιεχόμενο του νά συνδεθεῖ ὥστι μέ τὴ συμπεριφορά τῶν μαθητῶν στὸ ὄρος, ἀλλά μέ τὴν προπηγθεῖσα ἀντίδρασή τους στὴ μαρτυρία τῶν γυναικῶν γιά τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ. Στὴν ἴδια κατεύθυνση κινεῖται ὥστη ἡ ἔρμπνεία τοῦ Θεοφυλάκτου, *Ἐρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, PG 123, 484, κατὰ τὴν ὅποια ὄλοι οἱ μαθητές ἐδίστασαν στὴν Ἱερουσαλήμ κατὰ τὸ Λκ. 24, 37 καὶ ὄλοι προσκύνησαν στὴ Γαλιλαία. Ὁ ἴδιος ὁ Θεοφύλακτος προπογυμένως ἔχει προσφέρει τὴν ὄρθη ἔρμπνεία: «οἱ δὲ ἐδίστασαν· ἀντὶ τοῦ, τινὲς δὲ ἐδίστασαν». Ἀπό τὴν ἔρμπνεία αὐτήν ἀφίσταται στὴ συνέχεια, προκειμένου νά ἐναρμονίσει τὴ διήγηση τοῦ Ματθαίου μέ αὐτήν τοῦ Λουκᾶ.

⁴⁰ Πρβλ. Hiebert, «Expository Study on Matthew 28:16-20» 343· Garland, *Reading Matthew*, 265· Keener, *Commentary*, 716· Gnilkka, *Matthäusevangelium II*, 506· Αγουρίδη, *Ματθαῖος ὁ Εὐαγγελιστής*, 302.

νέχεια νά ἀναστηθεῖ⁴¹. Ἐξάλλου ἀπό τήν τελικήν προσκύνησην τῶν μαθητῶν ἀπουσιάζει παντελῶς τό στοιχεῖο τῆς ἰκεσίας ἢ τῆς εὐχαριστίας, ἐνῶ ἀντίθετα φαίνεται βάσει καὶ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἰησοῦ στόν στ. 28, 18 νά κυριαρχεῖ σέ αὐτήν ἢ ἀναγνώριση τῆς παντοδυναμίας του, ἀφοῦ νίκησε ἀκόμη καὶ τὸν ἴδιο τὸν θάνατό του⁴².

Μόνο ἐπ’ αὐτῆς τῆς βάσεως μπορεῖ νά ἔξηγηθεῖ καὶ ἡ στάση τῶν μαθητῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι «ἐδίστασαν» (28, 17β). Τό ρῆμα «διστάζω» μπορεῖ νά δηλώνει στήν ἀρχαία ἑλληνική ἐκτός ἀπό δισταγμό καὶ ἀμφιβολία⁴³, εἶναι δέ πιθανόν ὁ εὐαγγελιστής νά συνυπονεῖ ἐν προκειμένῳ καὶ τίς δύο αὐτές παρεμφερεῖς σημασίες τοῦ ρήματος, ὥστε ἀφενός νά δηλώσει ὅτι οἱ συγκεκριμένοι μαθητές δίστασαν νά προβοῦν στήν προσκύνηση τοῦ Ἀναστάτος, καὶ ἀφετέρου νά ἔξηγήσει τή συμπεριφορά τους αὐτήν ως ἀπόρροια ἀμφιβολίας, προφανῶς ὅχι ως πρός τήν ταυτότητα τοῦ προσώπου πού ἔχουν ἐνώπιόν τους⁴⁴, ἀλλά ως πρός τό ἄν τοῦ ἀρμόζει ἢ προσκύνηση, τήν ὅποια μποροῦν νά ἀπευθύνουν ως πιστοί Ιουδαῖοι ἀποκλειστικά καὶ μόνο στόν Θεό⁴⁵.

5) Γενικά στίς διηγήσεις ἐπιφανειῶν ὁ αὐτοαποκαλυπτικός λόγος τοῦ ἐπιφαινόμενου, συνδυαζόμενος συνήθως μέ τό στοιχεῖο τοῦ καθησυχασμοῦ, ἀποτελεῖ τήν ἀπάντησή του στήν ἔμφοβη ἀντίδραση τῶν ἀποδεκτῶν τῆς ἐπιφάνειας⁴⁶. Αὐτό συμβαίνει καὶ στίς τρεῖς κύριες ἐπιφάνει-

⁴¹ Βλ. σχετικά O. Hofius, «Ist Jesus der Messias? Thesen», *Neutestamentliche Studien*, WUNT 132, Tübingen: Mohr Siebeck, 2000, 119-120.

⁴² Σχετικά μέ τήν πράξη τῆς προσκυνήσεως στό κατά Ματθαίον Εὐαγγέλιο βλ. ἀντιπροσωπευτικά Grayston, «Translation of Matthew 28. 17», 107-108.

⁴³ Βλ. σχετικά W. Bauer, *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, ἐκδ. K. Aland/B. Aland, Berlin/New York: de Gruyter, 1988, 402, λῆμμα «διστάζω».

⁴⁴ Ἀντίθετα πρός τήν ἐρμηνεία τῶν T. H. Robinson, *The Gospel of Matthew*, MNTC, London: Hodder & Stoughton, 1947-1928, 237. E. M. Howe, «...But Some Doubted.» (Matt. 28:17): A Re-Appraisal of Factors Influencing the Easter Faith of the Early Christian Community», *JETS* 18 (1975) 173.

⁴⁵ Η ἀπόψη ὅτι μιά τέτοια στάση ἀπό τήν πλευρά τῶν ἀποστόλων εἶναι ἀκατανόπτη, ὅπως πρεσβεύει μεταξύ ἀλλων ὁ Culver, «What Is the Church's Commission?», 240-241, παραβλέπει τό σύνηθες στό κατά Ματθαίον Εὐαγγέλιο μοτίβο τῆς ὀλιγοπιστίας τῶν μαθητῶν, ἢ ὅποια αἴρεται ὄριστικά μόνο μέ τόν τελικό αὐτοαποκαλυπτικό λόγο τοῦ Ἰησοῦ στούς στ. 28, 18-20. Ἀντίστοιχη ὀλιγοπιστία καὶ ἐκδηλώσεις ἀμφιβολίας σέ ἐπιφάνειες μαρτυροῦνται, ὅπως σημειώνει ὁ P. Bonnard, *L'Évangile selon Saint Matthieu*, CNT(N) 1, Genève: Labor et Fides, 1992, 418, ἥδη σέ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, βλ. ἀντιπροσωπευτικά Γεν. 18, 12· Κρ. 6, 11-24· 13, 8).

⁴⁶ Πρβλ. Grundmann, *Evangelium nach Matthäus*, 368· Davies/Allison, *Gospel According to Saint Matthew II*, 506.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

ες τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου: Στή διήγηση τοῦ περιπάτου ἐπί τῆς θαλάσσης ὁ Ἰησοῦς μέτο τῷ μεστῷ θεολογικῷ περιεχομένου λόγιο «ἐγώ εἰμι» (14, 27) ἀφενός καθησυχάζει τούς μαθητές καὶ ἀφετέρου τούς ἀποκαλύπτει τὴν θεϊκὴν του ταυτότητα⁴⁷. Στή διήγηση τῆς μεταμορφώσεως ὁ λόγος πού ἀποκαλύπτει τὴν ταυτότητα τοῦ Ἰησοῦ δέν προέρχεται ἀπό τὸν ἴδιο, ἀλλά ἀπό τὸν Θεό, ὁ ὅποιος διακηρύττει ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ ἀγαπητός Υἱός του (17, 5), ἐνῶ ὁ καθησυχαστικός λόγος στὸ τέλος τῆς διηγήσεως προέρχεται ἀπό τὸν Ἰησοῦ (17, 7). Τέλος, στή διήγηση τῆς τελευταίας ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἐπίσης αὐτο-αποκαλυπτικός, ἀφοῦ ἀναφέρεται στήν ἀπόλυτη καὶ ἐπομένως θείᾳ ἔξουσίᾳ του (28, 18), δίνοντας ἐμμέσως ἀπίαντη στόν προαναφερθέντα δισταγμό ὄρισμένων ἐκ τῶν μαθητῶν του ὡς πρός τὸ νά τὸν προσκυνήσουν⁴⁸. Ἀπουσιάζει ὅμως ἀπό τὸν λόγο του παντελῶς τὸ στοιχεῖο τοῦ καθησυχασμοῦ, ἀφοῦ οἱ μαθητές δέν ἔχουν προπογουμένως ἐκδηλώσει φόβο.

6) Τὸ στοιχεῖο τῆς ἐντολῆς ἡ τῆς ἀνάθεσης κάποιας ἀποστολῆς ἐκ μέρους τοῦ «ἐπιφαινομένου» στόν ἀποδέκτη τῆς ἐπιφάνειας συνοδεύει συνήθως τίς σχετικές βιβλικές διηγήσεις⁴⁹. Τὸ κατά Ματθαῖον εὐαγγέλιο δέν ἀποτελεῖ ἔξαιρεση. Συγκεκριμένα, στή διήγηση τοῦ περιπάτου ἐπί τῆς θαλάσσης ὁ ἐπιφανεῖς Ἰησοῦς προστάζει τὸν Πέτρο νά περπατήσει πάνω στά κύματα καὶ νά ἐλθει πρός τὸ μέρος του (14, 29). Ἀντιστοίχως ὁ Θεός-Πατέρι προστάζει τούς τρεῖς μαθητές κατά τή μεταμόρφωση τοῦ

⁴⁷ Υπέρ τῆς ἐρμηνείας τοῦ «ἐγώ εἰμι» τοῦ Ἰησοῦ στόν στ. 14, 27 ὡς ἀναφορᾶς στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ στήν Παλαιά Διαθήκη (βλ. κυρίως Ἐξ. 3, 14, ἀλλά καὶ Δευτ. 32, 39· Ἡσ. 41, 4· 43, 1-13· βλ. ἐπίσης καὶ τή σχετική ἀνάλυση τοῦ W. Berg. *Die Rezeption alttestamentlicher Motive im Neuen Testament – dargestellt an den Seewandelerzählungen*, Hochschulsammlung Theologie, Exegese 1; Freiburg: Hochschulverlag, 1979, 182-262) τίθενται μεταξύ ἄλλων οἱ Grundmann, *Evangelium nach Matthäus*, 368· Blomberg, Matthew, 235· Garland, *Reading Matthew*, 156· Gundry, Matthew, 299· Gnilka, *Matthäusevangelium II*, 13· L. Morris, *The Gospel According to Matthew*, Grand Rapids, MI/Leicester: Eerdmans/Inter-Varsity, 1992, 382· Mounce, Matthew, 145· Hill, *Gospel of Matthew*, 248· Heil, *Jesus Walking on the Sea*, 58-59· U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*. 2. Teilband: Mt 8-17, EKK, Düsseldorf & Zürich/Neukirchen-Vluyn: Patmos/Benzinger/Neukirchener, 4²⁰⁰⁷, 408· Hagner, *Matthew 14-28*, 423· ἀντίθετα οἱ A. H. McNeile, *The Gospel According to St. Matthew*, London: MacMillan, 1915, 219· Sand, *Evangelium nach Matthäus*, 307· P. Fiedler, *Das Matthäusevangelium*, ThK 1, Stuttgart: Kohlhammer, 2006, 276. Η ἐρμηνεία αὐτή δικαιώνεται ἀπό τήν ἀτμόσφαιρα θείας ἐπιφάνειας πού κυριαρχεῖ στή διήγηση, ἀλλά καὶ ἀπό τήν προσκύνηση τῶν μαθητῶν καὶ τήν ὄμολογία τους ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ στό τέλος της (14, 33), βλ. τή σχετική ἀνάλυση στό μέρος III τῆς παρούσας μελέτης.

⁴⁸ Πρβλ. Osborne, «Redaction Criticism», 77.

⁴⁹ Γιά τήν χρήση τοῦ μοτίβου στήν Παλαιά Διαθήκη βλ. ἀντιπροσωπευτικά Γεν. 12, 1-3· Ἐξ. 3, 7-9· Ἡσ. 6, 8-9· Ἱεζ. 2, 3έξ ἐντός τῆς εὐρύτερης συνάφειάς τους.

Υίοῦ του νά ύπακούουν σ' αὐτόν (17, 5). Στήν ἀναστάσιμη διήγηση τόσο ὁ ἄγγελος, ὃσο καὶ ὁ ἕδιος ὁ Ἰησοῦς, προστάζουν τίς γυναικες νά μεταδώσουν στούς μαθητές τό μήνυμα τῆς ἀναστάσεως καὶ νά τούς μεταφέρουν τήν ἐντολήν-πρόσκλησην τοῦ Ἀναστάντος γιά συνάντηση στήν Γαλιλαία (28, 7. 10). Στήν περίπτωση τῆς τελευταίας διηγήσεως τοῦ εὐαγγελίου ἡ ἀποστολή πού ἀναθέτει ὁ Ἰησοῦς στούς ἔνδεκα συνίσταται στό νά καταστήσουν μαθητές του ὅλα τά ἔθνη βαπτίζοντάς τους στό ὄνομα τῶν τριῶν θείων προσώπων καὶ διδάσκοντάς τους νά τηροῦν τήν διδασκαλία του (28, 19-20a). "Ολες οι ἀνωτέρω ἐπιφάνειες τοῦ κατά Ματθαῖον εὐαγγελίου συνδέονται μέ ἓνα συγκεκριμένο σκοπό, ὁ ὅποιος ἐμφαίνεται στή διατύπωση τῆς χαρακτηριστικῆς ἐντολῆς ἡ ἀποστολῆς. Σέ ὅλες δέ τίς ἀνωτέρω περιπτώσεις οἱ ἀποδέκτες τῆς ἐπιφάνειας καὶ τῆς ἐντολῆς ἀνήκουν στούς μαθητές (ἢ στίς μαθήτριες) τοῦ Ἰησοῦ (14, 22. 28· 17, 1· 27, 61-28, 1).

7) Η περικοπή τῶν στ. 28, 16-20 κατακλείεται μέ τήν ἐπαγγελία τοῦ Ἀναστάντος κατά τήν ὅποια ὁ ἕδιος θά είναι πάντοτε μαζί μέ τούς μαθητές του μέχρι τό ἐσχατολογικό τέλος τοῦ κόσμου (28, 20). Η διατύπωση τῆς ἐπαγγελίας αὐτῆς μπορεῖ μορφολογικά νά θεωρηθεῖ ὡς κατακλείδα διαθήκης κατά τά πρότυπα τῶν παλαιοδιαθητικῶν διαθηκῶν μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων⁵⁰. Στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο τό θέμα τῆς συνάψεως νέας διαθήκης⁵¹ χρησιμοποιεῖται σαφῶς κατά τό μυστικό δεῖπνο. Στούς στ. 28, 18-20, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεός στήν Παλαιά Διαθήκη, ἔτσι καὶ ὁ Ἰησοῦς θέτει συγκεκριμένους ὄρους στούς μαθητές του, προϋποθέτει τήν τήρησή τους καὶ ἐπί τῇ βάσει της ἐπαγγέλλεται τή συνεχή παρουσία του κοντά τους μέχρι τή συντέλεια τῶν αἰώνων⁵².

Η διήγηση τῶν στ. 28, 16-20 δέν είναι, σύμφωνα μέ τά κριτήρια τοῦ *Theissen*, ἡ μοναδική ἐπιφάνεια στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο. Χαρακτηριστικότερες καὶ ἐντυπωσιακότερες ἀκόμη, σέ ἀφηγηματικό ἐπίπεδο, ἐπιφάνειες ἀποτελοῦν οἱ διηγήσεις τοῦ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσ-

⁵⁰ Βλ. ἀντιπροσωπευτικά Γεν. 9, 8-17· 17, 1-22· Εξ. 19, 3-6· 23, 22· 34, 8-10· Λευ. 26, 9-13· Δευτ. 7, 12-13· Γ' Βασ. 8, 23· Α' Παρ. 16, 14έξ· Β' Παρ. 6, 14· Ψ. 88, 4-5. 29. 35· 104, 7-10· 110, 5-9· Σειρ. 17, 12.

⁵¹ Πρβλ. γιά τό θέμα αὐτό ἀντιπροσωπευτικά Ἡσ. 55, 3· 61, 8· Ιερ. 38, 31έξ· 39, 40· Βαρ. 2, 35· Ιεζ. 16, 60έξ· 34, 25· 37, 26.

⁵² Η ἐπαγγελία αὐτή τοῦ Ἰησοῦ παραπέμπει σαφῶς στό ὄνομα «Ἐμμανουὴλ» («μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός») πού τοῦ ἀποδίδεται ἀπό τόν Εὐαγγελιστή στόν στ. 1, 23 βάσει τῆς σχετικῆς προφητείας τοῦ Ἡσαΐα (7, 14), πρβλ. Meier, «Two Disputed Questions», 415· Mounce, *Matthew*, 268· Malina, «Structure and Form», 91· Bauer, *Structure of Matthew's Gospel*, 109.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

στης (14, 22-33) καί τῆς μεταμορφώσεώς του ἐπί ύψηλοῦ ὄρους (17, 1-9). Μορφολογικά στοιχεῖα καί μοτίβα ἐπιφανειῶν περιλαμβάνουν ἐπίσης καί οἱ διηγήσεις τῆς γεννήσεως, τῆς βαπτίσεως, τῆς σταυρώσεως, ἀλλά καί τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰησοῦ στὶς δύο γυναῖκες μετά τὴν ἀνάστασή του⁵³. Ωστόσο γιά λόγους οἰκονομίας τῆς παρούσας μελέτης περιοριζόμαστε ἀντιπροσωπευτικά στὴν ἀνάλυση τῶν μορφολογικῶν χαρακτηριστικῶν καί τῆς ἀφηγηματικῆς λειτουργίας τῆς διηγήσεως τοῦ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης⁵⁴, σὲ συσχετισμό πρὸς τὴν ἀνωτέρω αναλυθεῖσα τελευταία του ἐπιφάνεια. Τελικός στόχος εἶναι νά φανεῖ, ἐάν ή συγκριτική μελέτη τῶν δύο αὐτῶν διηγήσεων μπορεῖ νά συμβάλει στὴ διευκρίνηση τῆς ἀξιοπερίεργης συντομίας, ἀλλά καί τῆς σύνολης ἀφηγηματικῆς καί θεολογικῆς λειτουργίας τῆς διηγήσεως τῶν στ. 28, 16-20.

III

Ἡ κατωτέρω ἀντιπαραβολή ἔστιάζεται σὲ χαρακτηριστικά ἀφηγηματικά στοιχεῖα (θέματα, μοτίβα, ἔννοιες, λέξεις) τῶν δύο αὐτῶν διηγήσεων (28, 16-20 καὶ 14, 22-33), πού παρουσιάζουν ἀντιστοιχίες, ἀλλά καί χαρακτηριστικές διαφοροποιίσεις ἢ καὶ ἀντιθέσεις μεταξύ τους. Τά στοιχεῖα αὐτά ἀξιολογοῦνται στὸ πλαίσιο τῆς σύνολης ἀφηγηματικῆς τεχνικῆς, τῆς συγγραφικῆς στρατηγικῆς καί τῆς θεολογίας τοῦ πρώτου εὐαγγελιστῆ. Συγκεκριμένα:

1) Ὁ τόπος στὸν ὃποιο διαδραματίζονται οἱ δύο ἀντιπαραβαλλόμενες διηγήσεις εἶναι ἡ Γαλιλαία. Τοποθετώντας ὁ Ματθαῖος τὴν τελευταία συνάντηση τοῦ Ἰησοῦ μέ τούς μαθητές του στὴ Γαλιλαία δημιουργεῖ ἀφηγηματική ἀντιστοιχία καί συνέχεια μεταξύ τῆς παρελθούσης ἐπίγειας δράσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς ἀρχομένης περιόδου μετά τὸν θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασή του. Ἡ ἀντιστοιχία αὐτὴ ἀποτελεῖ σπηλαντική ἔνδειξη ὅτι σέ ἀφηγηματικό, ἀλλά κατὰ προέκταση καί σέ θεολογικό ἐπίπεδο, ἡ συνάντηση τοῦ Ἀναστάντος μέ τούς μαθητές του στὴ Γαλιλαία μπορεῖ νά κατανοθεῖ σωστά μόνον ὑπό τῷ φῶς τῆς σύνολης δράσης του ἐκεῖ καὶ δῆ ὡς ὄργανική της συνέχεια⁵⁵.

⁵³ Ὁπως μάλιστα παρατηρεῖ ὁ Theissen, *Urchristliche Wundergeschichten*, 102, «κάθε θαῦμα μπορεῖ μέ μεταφορική ἔννοια νά κατανοθεῖ ὡς ἐπιφάνεια».

⁵⁴ Γιά τὴν προϊστορία τοῦ μοτίβου τοῦ περιπάτου ἐπί τῆς θαλάσσης στὴν παράδοση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί σέ ἔξωβιβλικά κείμενα, καθώς και γιά τὴν σχετική ἱστορία τῆς ἔρευνας βλ. Berg, *Rezeption alttestamentlicher Motive im Neuen Testament*, 6-102.

⁵⁵ Πρβλ. Gnilka, *Matthäusevangelium II*, 506· Sand, *Evangelium nach Matthäus*,

2) Άξιοσημείωτη άφηνηματική άντιθεση (contrast) μεταξύ τῶν δύο διηγήσεων ἀποτελεῖ τό ὅτι ὁ περίπατος τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης πραγματοποιεῖται στή θάλασσα τῆς Γαλιλαίας, ἐνῶ ἡ ἀναστάσιμη ἐμφάνισή του σέ κάποιο ὄρος της.⁵⁵ Όμως τό στοιχεῖο τοῦ ὄρους δέν ἀπουσιάζει πλήρως καί ἀπό τή διήγηση τοῦ κεφ. 14. Ἀμέσως μετά τόν πολλαπλασιασμό τῶν ἄρτων (14, 15-21) ὁ Ἰησοῦς ἀνεβαίνει μόνος του στό ὄρος γιά νά προσευχθεῖ (14, 23), καί ἐν συνεχείᾳ κατέρχεται ἀπό τό ὄρος στή θάλασσα, ἀποκαλυπτόμενος στούς μαθητές του (14, 25. 27) καί σώζοντάς τους ἀπό τή θαλασσοταραχή (14, 32). Ἀντιστρόφως, στήν τελευταία διήγηση τοῦ εὐαγγελίου οἱ μαθητές ἀνέρχονται στό ὄρος, προκειμένου νά τόν συναντήσουν μετά τήν Ἀνάστασή του (28, 16). Βάσει τῆς παρατηρήσεως αὐτῆς, δέν εἶναι ἵσως τυχαία ἡ χρήση καί στίς δύο περιπτώσεις τοῦ ρήματος «προάγειν», μέ διαφορετικό ὅμως κάθε φορά ύποκείμενο. Ἐνῶ στήν πρώτη διήγηση οἱ μαθητές προπογοῦνται τοῦ Ἰησοῦ (14, 22), στή δεύτερη διήγηση ὁ Ἰησοῦς προπογεῖται τῶν μαθητῶν (28, 7). Σέ συμβολικό ἐπίπεδο, ἐνῶ στήν πρώτη διήγηση οἱ μαθητές δέν φαίνονται νά εἶναι σέ θέση νά ἀκολουθήσουν τόν Ἰησοῦ στό ὄρος καί νά συμμετάσχουν στήν προσευχή του, ἀλλά ἐγκαταλείπονται ἀρχικά νά παλεύουν μόνοι τους μέ τά κύματα⁵⁶, στή δεύτερη περίπτωση καλοῦνται ἀπό τόν ἴδιο τόν Ἰησοῦ στό

597· Morris, *The Gospel According to Matthew*, 744· Nolland, *Gospel of Matthew*, 1261· France, *Gospel of Matthew*, 1107. Εἶναι σωστή ἡ παρατήρηση τῶν Albright/Mann, *Matthew*, 361· Blomberg, *Matthew*, 430, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ Γαλιλαία συμβολίζει ἵσως σέ συμβολικό ἐπίπεδο τά ἔθνη, στά ὁποῖα ἀποστέλλονται οἱ μαθητές, κατά τήν ἔκφραση «Γαλιλαία τῶν ἔθνῶν» στόν προγραμματικό στ. 4, 15, πρβλ. Ἡσ. 8, 23· ἀντίθετα ὁ Gundry, *Matthew*, 594.

⁵⁶ Οἱ P. Gaechter, *Matthäusevangelium: Ein Kommentar*, Innsbruck/Wien/München: Tyrolia, 1962, 482· Morris, *The Gospel According to Matthew*, 380-381· D. Buzy, «Évangile selon Saint Matthieu», *Évangiles de S. Matthieu et de S. Marc*, La Sainte Bible: Texte Latin et traduction française d'après les textes originaux avec un commentaire exégétique et théologique 9, ἑκδ. L. Pirot, Paris: Letouzey & Ané, 1935, 197· Hagner, *Matthew 14-28*, 422, ὑποθέτουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀπομακρύνει τούς μαθητές ἀπό τόν τόπο τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἄρτων, ὥστε νά μήν παρασυρθοῦν ἀπό τής ἐγκόσμιες μεσσιανικές ἀντιλήψεις τοῦ πλήθους γιά τόν Ἰησοῦ, βάσει τοῦ Ἰω. 6, 14-15. Ωστόσο ἡ ἀποψη αὐτή δέν εἶναι πειστική, ὅχι μόνο διότι δέν στηρίζεται στό ἴδιο τό κείμενο τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου (πρβλ. France, *Gospel of Matthew*, 568), ἀλλά καί διότι οἱ μαθητές θά μποροῦσαν νά ἀπομακρυνθοῦν ἀπό τό πλήθος καί στήν περίπτωση πού θά ἀκολουθοῦσαν τόν Ἰησοῦ στό ὄρος. Στό σημεῖο αὐτό ὁ Garland, *Reading Matthew*, 156, ἐκφράζει τήν ἀπορία του σχετικά μέ τόν λόγο γιά τόν ὄποιο ὁ Ματθαῖος ἀναφέρει τήν ἀπομάκρυνση τῶν μαθητῶν ἀπό τόν Ἰησοῦ. Ωστόσο, πέρα τοῦ ὅτι ἡ ἀπομάκρυνση αὐτή δημιουργεῖ τήν προϋπόθεση γιά τήν ἀφήγηση τοῦ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης, ἐπιπλέον δηλώνει σέ συμβολικό-θεολογικό ἐπίπεδο τήν ἐσωτερική ἀπόστασή τους ἀπό ἐκεῖνον. Ή ἀπόσταση αὐτή θά φανεῖ ἐκ νέου, ὅταν π.χ. οἱ μαθητές κοιμοῦνται τήν ὥρα τῆς ἀγωνιῶδους προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ στή Γεθσημανί (Mt. 26, 36-46).

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

όρος καί γίνονται άποδέκτες τῆς αύτοαποκαλύψεώς του στόν κατ' ἔξοχήν τόπο ἐγγύτητας τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό.

3) Τό ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἀναγκάζει» τούς μαθητές του νά εἰσέλθουν ἐσπευσμένα στό πλοϊο καί νά πλεύσουν πρός τήν ἀντίπερα ὅχθη τῆς λίμνης (14, 22) δημιουργεῖ μιά ἐνδιαφέρουσα ἀφηγηματική ἀντίθεση πρός τήν διπλήν πρόσκλησην πού ἀπευθύνει ὁ Ἀναστάς στούς μαθητές του νά τόν συναντήσουν στή Γαλιλαία μέσω τοῦ ἀγγέλου καί τῶν γυναικῶν (28, 7. 10)⁵⁷. Ή μή ἐμφάνιση τοῦ Ἰησοῦ στούς μαθητές ἀμέσως μετά τήν ἀνάστασή του στά Ἱεροσόλυμα τούς δίνει κατ' οὐσίαν τή δυνατότητα νά ἀποφασίσουν ἐλεύθερα ἄνθιτας ἀνταποκριθοῦν στήν πρόσκλησή του, βασιζόμενοι ἀποκλειστικά στή μαρτυρία τῶν γυναικῶν καί στίς δικές του σχετικές πρό τοῦ Πάθους προρρήσεις (16, 21· 17, 22-23· 26, 31-32).⁵⁸ Οντως οἱ μαθητές, χωρίς νά εἶναι οἱ ἴδιοι μάρτυρες τῆς ἀναστάσεως, ἀρα ἀντίθετα πρός κάθε ἀνθρώπινη λογική, ἀλλά πάντως μέ δική τους ἐλεύθερη ἀπόφαση, πορεύονται ἀπό τά Ἱεροσόλυμα πρός τή Γαλιλαία, προκειμένου νά συναντήσουν τόν Ἀναστάντα. Ή ἀφηγηματική καί θεολογική διαφοροποίηση μεταξύ τοῦ «ἔξαναγκασμοῦ» τῶν μαθητῶν ἀπό τόν Ἰησοῦ στόν στ. 14, 22 νά φύγουν πρός διαφορετική κατεύθυνση ἀπό τόν ἴδιο, καί τῆς διακριτικῆς προσκλήσεως τους ἀπό αὐτόν στούς στ. 28, 7. 10 νά τόν συναντήσουν, δείχνει τήν οὐσιώδη πρόσδοτο τῆς μεταξύ τους σχέσης. Σέ αὐτό τό πλαίσιο ὥστε δέν εἶναι τυχαῖο τό ὅτι ὁ Ἰησοῦς γιά πρώτη φορά στό εὐαγγέλιο ἀποκαλεῖ στόν στ. 28, 10 τούς μαθητές «ἀδελφούς του»⁵⁸.

⁵⁷ Ό Heil, *Jesus Walking on the Sea*, 13, ἀποδίδει τό στοιχεῖο τοῦ ἔξαναγκασμοῦ τῶν μαθητῶν ἀπό τόν Ἰησοῦ στό ἐπειγόν τῆς ἀποπλεύσεώς τους, προκειμένου νά γίνουν ἀποδέκτες τῆς ἐπιφάνειας, πρβλ. καί Beare, *Gospel According to Matthew*, 331. Η ἔξηγηση αὐτή πάσχει, διότι μεσολαβοῦν ἀρκετές ὡρες μέχρι τήν ἐπιφάνεια τοῦ Ἰησοῦ, ή ὅποια τοποθετεῖται χρονικά στήν τέταρτη φυλακή τῆς νύκτας (περίπου 3 ᾧως 6 τό πρωί). Αντίθετα, ἀντιπαραβαλλόμενο τό στοιχεῖο τοῦ ἔξαναγκασμοῦ μέ τήν πρόσκλησην τοῦ Ἀναστάντος πρός τούς μαθητές νά τόν συναντήσουν ἐλευθέρως στή Γαλιλαία (28, 7. 10) μᾶς ὀδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι ὁ εὐαγγελιστής παρουσιάζει μέ ἀφηγηματικά μέσα μιά οὐσιαστική ἔξελιξη στή μεταξύ τους σχέσην. Άκομπ καί ἀν τό στοιχεῖο τοῦ ἔξαναγκασμοῦ παραπέμπει στήν ἐντονη ἐπιθυμία τῶν μαθητῶν νά παραμείνουν κοντά στόν Ἰησοῦ, ὥστε ἐρμηνεύουν οἱ Ωριγένης, *Τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἔξηγητικῶν τόμος* 11, PG 13, 916-917, Χρυσόστομος, *Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἄγιον Ματθαῖον*, ὁμιλία 49, PG 58, 500, καί Θεοφύλακτος, *Ἐρμηνεία*, PG 123, 300, τή συγκεκριμένη χρονική στιγμή πρέπει νά ἀπομακρυνθοῦν ἀπό αὐτόν, ὥστε νά δοκιμασθεῖ ἡ πίστη καί ἡ μαθητεία τους καί σέ ἀντίξοες συνθῆκες, πρβλ. καί Ιωάννου Χρυσοστόμου, ἐνθ. ἀν. ὁμιλία 50, PG 58, 504-505.

⁵⁸ Πρβλ. Heil, «Narrative Structure», 437. Δέν πρόκειται λοιπόν γιά ἀπλή ἀποκάτασταση τῶν μαθητῶν στήν πρό τοῦ Πάθους σχέση τους μέ τόν Ἰησοῦ, ὥστε θεωροῦν οἱ J. D. Kingsbury, *Matthew as Story*, Fortress, 1986, 16-17. 92· J. C. Anderson, *Matthew's Narrative Web: Over, and Over, and Over Again*, JSNT. S 91, Sheffield:

4) Τό ότι στή διήγηση τοῦ περιπάτου ἐπί τῆς θαλάσσης, οἱ μαθητές μένουν μόνοι τους μέσα στό σκοτάδι καὶ στήν ἐπικίνδυνη θαλασσοταράχη, ἀδυνατώντας νά φθάσουν στόν προορισμό τους, ἀπεικονίζει σέ συμβολικό ἐπίπεδο τήν πνευματική τους κατάσταση⁵⁹, ἡ ὁποία γενικά στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο χαρακτηρίζεται ἀπό τίς συνεχεῖς παλινδρομήσεις τους μεταξύ πίστεως καὶ ὀλιγοπιστίας⁶⁰. Ὁ Ἰησοῦς χρησιμοποιώντας τή θεϊκή του δύναμη ἔρχεται νά τούς σώσει καὶ νά τούς ὀδηγήσει πρός τήν ἀλπιθινή καὶ ἀκλόνητη πίστη, ὅπως προκύπτει ἀπό τήν πράξη τῆς προσκυνήσεως καὶ ἀπό τήν χριστολογική ὁμολογία τους στό τέλος τῆς διηγήσεως (14, 33). Ἀντίθετα, ἀπό τήν τελευταία διήγηση τοῦ εὐαγγελίου ἀπουσιάζει τό στοιχεῖο τοῦ σκότους ἡ αὐτό ὅποιασδήποτε ἄλλης ἐπικίνδυνης καταστάσεως. Ὁ Ἀναστάς δέν χρειάζεται πιά νά σώσει τούς μαθητές ἀπό κάποια ἔξωτερική ἐπιβουλή. Ἡ σχέση τους μαζί του μάλιστα εἶναι πλέον τόσο στερεή, ὥστε νά μπορεῖ νά τούς ἐμπιστευθεῖ τήν παγκόσμια ἱεραποστολή⁶¹.

5) Στή διήγηση τοῦ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης τονίζεται τό στοιχεῖο τῆς ταραχῆς καὶ τοῦ φόβου τῶν μαθητῶν (14, 26. 30). Ἐνῶ ὅμως τά συναισθήματα αὐτά ἀντιστοιχοῦν πρός τήν ἔξωτερική κατάστασην πού ἀντιμετωπίζουν οἱ μαθητές, καθώς παλεύουν μέσα στό σκοτάδι μέ τόν ἀντίθετο ἄνεμο καὶ τά κύματα (πρβλ. καὶ Μτ. 8, 23-27), εἰσάγονται στή διήγηση, ὅταν οἱ μαθητές βλέπουν τόν Ἰησοῦ νά περπατάει πάνω στήν ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος (14, 26). Ἐπιπλέον ὁ Πέτρος, ἐνῶ περπατάει καὶ ὁ ἴδιος κατ' ἐντολήν τοῦ Ἰησοῦ πάνω στό νερό, φοβεῖται τόν δυνατόν

Academic Press, 1994, 171 σημ. 3. J. P. Heil, *The Death and Resurrection of Jesus. A Narrative-Critical Reading of Matthew 26-28*, Minneapolis, MN: Fortress, 1991, 106, ἀλλά γιά τεράστια ἀναβάθμισή της, πρβλ. π.χ. Μτ. 23, 8-10.

⁵⁹ Πρβλ. Luz, *Evangelium nach Matthäus II*, 406.

⁶⁰ Πρβλ. Μτ. 6, 30· 8, 26· 14, 30· 16, 8· 17, 20. Βλ. σχετικά καὶ Bonnard, *L'Évangile selon Saint Matthieu*, 221· Garland, *Reading Matthew*, 157. Ἡ ἑρμηνεία τοῦ πλοίου τῶν μαθητῶν ώς συμβολισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας συναντᾶται τόσο σέ ἀρχαίους, ὅσο καὶ σέ νεότερους ἑρμηνευτές (βλ. ἀντιπροσωπευτικά Schweizer, *Evangelium nach Matthäus*, 210· Gnilka, *Matthäusevangelium II*, 13· Mello, *Évangile selon Saint Matthieu*, 276· Hagner, *Matthew 14-28*, 422· Fiedler, *Matthäusevangelium*, 276), δέν ἔχει ὅμως ὑπέρ αὐτῆς καμμία ἔνδειξη στό ἴδιο τό κείμενο τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου, πρβλ. Gundry, *Matthew*, 298· Heil, *Jesus Walking on the Sea*, 31-32. Ἐξάλλου τά στοιχεῖα τῆς καταιγίδας καὶ τοῦ σκότους, μποροῦν νά ἀποτελοῦν ἀπλῶς τό πλαίσιο τῆς θεοφάνειας-ἐπιφάνειας, πρβλ. Ἑξ. 19, 16· Ἡσ. 6, 1έξ.. Ιεζ. 1, 4· πρβλ. καὶ Ψ. 45, 6- 106, 28-29.

⁶¹ Προφανῶς προϋποτίθεται ἐδῶ ότι οἱ μαθητές ὑφίστανται μιά ριζική ἐσωτερική μεταβολή, ὅπως φαίνεται σαφῶς ἀπό τό ότι ὁ παντοδύναμος ἀναστάς Ἰησοῦς ἐμπιστεύεται στούς μέχρι πρότινος ὀλιγοπιστούντες καὶ ὑπό τό κράτος τοῦ φόβου εύρισκόμενους μαθητές του ἔνα ἔργο, τό ὁποῖο ὑπερβαίνει τίς ἀνθρώπινες δυνάμεις.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

άνεμο (14, 30). Καί ἀπό τίς ἀναστάσιμες διηγήσεις τοῦ πρώτου εὐαγγελίου δέν ἀπουσιάζει τὸ στοιχεῖο τοῦ φόβου⁶². Συγκεκριμένα, οἱ φρουροὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἰησοῦ ἀκινητοποιοῦνται ἀπό τὸν φόβο τους, ὅταν ἀντικρύζουν τὸν ἄγγελο νά κατέρχεται ἀπό τὸν οὐρανό (28, 4). Ὁ ἄγγελος (28, 5), ἀλλά καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀναστάς (28, 10) προτρέπουν τίς δύο γυναῖκες νά μὴ φοβοῦνται, ἐνῶ αὐτές σπεύδουν μέ ἀνάμικτα συναισθήματα φόβου καὶ χαρᾶς νά μεταδώσουν τὰ λόγια τοῦ ἄγγελου καὶ τοῦ Ἰησοῦ στοὺς μαθητές (28, 8). Ἀντίθετα, στὴ συνάντηση τοῦ Ἀναστάντος μὲ τοὺς μαθητές του καταγράφεται δισταγμός ἢ καὶ ἀμφιβολία ὁρισμένων ἐξ αὐτῶν, ὅχι ὅμως φόβος (28, 17)⁶³. Διαφορετικά ἀπό ὅτι στὴ διήγηση τοῦ Πάθους, κατά τὴν ὁποίᾳ οἱ μαθητές προφανέστατα ἐγκαταλείπουν τὸν Ἰησοῦ ἀπό φόβο γιά τὴν ζωὴν τους⁶⁴, στὴν ἀναστάσιμη διηγήση παρουσιάζονται νά ἔχουν ἀποβάλει πλήρως τὸν φόβο (βλ. 28, 17)⁶⁵. Η παντελής ἔλλειψη φόβου στοὺς μαθητές ύπογραμμίζεται ἐμμέσως πλήν σαφῶς καὶ ἀπό τὸ ὅτι στὴ συνέχεια τῆς διηγήσεως ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἀναθέτει μὲ πλήρη ἐμπιστοσύνην τὴν παγκόσμια ἱεραποστολή (28, 19-20).

6) Σημαντικό μοτίβο στὴ διήγηση τῶν στ. 14, 22-33 ἀποτελεῖ τὸ ὅτι

⁶² Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἡ λέξη «φόβος» χρησιμοποιεῖται στὸ κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο μόνο στὸν στ. 14, 26 τῆς διηγήσεως τοῦ περιπάτου ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ δύο φορές στοὺς στ. 28, 4. 8 τῆς ἀναστάσιμης διηγήσεως. Περισσότερες φορές ἀπαντᾶ ὡστόσο τὸ ρῆμα «φοβοῦμαι» (1, 20· 2, 22· 9, 8· 10, 26, 28, 31· 14, 5, 27, 30· 17, 6-7· 21, 26, 46· 25, 25· 27, 54· 28, 5, 10).

⁶³ Τὸ ὅτι οἱ μαθητές θά μποροῦσαν κάλλιστα νά αἰσθανθοῦν φόβο ἐνώπιον τοῦ Ἀναστάντος προκύπτει ἀπό τὸ «μὴ φοβεῖσθε» πού ἀπευθύνει ὁ Ἀναστάς λίγους στίχους πρὶν στὶς δύο γυναῖκες (28, 10· πρβλ. 28, 5). Ο Giblin, «A Note on Doubt», 72, θεωρεῖ ὅτι πιθανότατα ὑπονοεῖται καὶ στὸν στ. 28, 17 φόβος τῶν μαθητῶν, κάτι τέτοιο ὅμως δέν προκύπτει ἀπό τὸ ἴδιο τὸ κείμενο. Ἀντί νά κριθεῖ ὁ στ. 28, 17 ὡς παράλληλος τῶν στ. 14, 30-31, πρέπει μᾶλλον νά κατανοηθεῖ ὡς εὐρισκόμενος σὲ ἀφηγηματική καὶ νοηματική ἀντίθεση πρός αὐτούς.

⁶⁴ Βλ. 26, 56β. Παρά τὸ ὅτι τὸ κίνητρο πού ἀπομακρύνει τοὺς μαθητές ἀπό τὸν Ἰησοῦ τὴν ὥρα τῆς συλλήψεώς του καὶ τοὺς κρατάει μακριά του καθ' ὅλη τὴ διήγηση τοῦ Πάθους δέν ἀναφέρεται ἀπό τὸν εὐαγγελιστὴν, εἶναι σαφές ὅτι δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τὸν φόβο γιά τὴν ζωὴν τους. Ἄλλωστε αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι πού ὁ δῆμος καὶ τὸν Πέτρο, τὸν περισσότερο θαρραλέο καὶ παρορμητικό ἀπό τοὺς ὑπολοίπους (πρβλ. 14, 28· 16, 16. 22· 17, 4· 26, 33), στὸ νά ἀρνηθεῖ τρεῖς φορές τὸν Ἰησοῦ (26, 69-75).

⁶⁵ Στὸν στ. 28, 17 δέν ὑπονοεῖται φόβος τῶν μαθητῶν πού «ἐδίστασαν», παρά μόνο, ἐνδεχομένως, ἀμφιβολία. Τὸ νοηματικό βάρος τοῦ στίχου δέν τίθεται στὴν περιγραφὴ τῶν συναισθημάτων τῶν μαθητῶν, ἀλλά στὶς ἐνέργειές τους, οἱ ὁποῖες παρουσιάζονται ἀντιθετικά: Κάποιοι ἐξ αὐτῶν προσκυνοῦν, ἐνῶ κάποιοι ἄλλοι διστάζουν νά προσκυνήσουν. Ἀντίθετα ὁ δισταγμός τοῦ Πέτρου στὸν στ. 14, 30 δέν ἀποδίδεται ἀπό τὸν εὐαγγελιστὴν σὲ κάποια ἐσωτερική ἀμφιβολία του, ἀλλά ρητῶς στὸ ὅτι διστάζει νά συνεχίσει νά προχωρεῖ πάνω στὸ νερό, ἐπειδή φοβήθηκε τὸν δυνατό ἄνεμο.

ό'Ιπσοοῦς ἔλέγχει τόν Πέτρο γιά τήν ὄλιγοπιστία του θέτοντάς του τό ἐρώτημα «εἰς τί ἐδίστασας;» (14, 31). Σέ όλόκληρο τό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο τό ρῆμα «διστάζω» χρησιμοποιεῖται μόνο δύο φορές, συγκεκριμένα στούς στ. 14, 31 καὶ 28, 17, ἐνῶ ἀποσιάζει πλήρως τόσο ἀπό τά ὑπόλοιπα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅσο καὶ ἀπό τή μετάφραση τῶν Ο'. Καί τίς δύο φορές πού τό ρῆμα «διστάζω» συναντᾶται στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο συνδέεται μέ τήν εὐρύτερη θεματική τῆς ὄλιγοπιστίας τῶν μαθητῶν, ἡ ὅποια διατρέχει όλόκληρη τήν εὐαγγελική διήγηση ὡς ἔνας ἐκ τῶν σημαντικῶν ἀφηγηματικῶν ἀξόνων της⁶⁶. Ωστόσο, ὅπως σημειώσαμε προηγουμένως, ὑποκείμενο τοῦ ρήματος αὐτοῦ στόν στ. 28, 17 δέν εἶναι ὄλοι οἱ μαθητές, παρά μόνο κάποιοι ἔξ αὐτῶν. Ο' Ιπσοοῦς μάλιστα παραβλέπει τόν δισταγμό τους, ἀντίθετα πρός τό περιεχόμενο τοῦ στ. 14, 31⁶⁷. Προφανῶς στήν τελευταία διήγηση τοῦ εὐαγγελίου ο'Ιπσοοῦς διαγινώσκει μικρότερο βαθμό ὄλιγοπιστίας σέ σχέση μέ τήν πρό τῆς ἀναστάσεως κατάσταση τῶν μαθητῶν⁶⁸. Ἐπιπλέον, ἡ ὅποια ὄλιγοπιστία τῶν μαθητῶν ἔκείνων, πού ἀκόμη παρουσιάζονται στόν στ. 28, 17 νά διστάζουν, αἴρεται τελικά διά τοῦ λόγου τοῦ Ἀναστάντος⁶⁹. Όμως ἡ καταγραφή τῆς ὄλιγοπιστίας τους στή συγκεκριμένη συνάφεια ἔχει καίρια ἀφηγηματική σημασία: Οἱ μαθητές δέν παρουσιάζονται μετά τήν ἀναστάσης ὡς διαφορετικά πρόσωπα σέ σχέση πρός τήν προτογούμενη εἰκόνα τους. Πρόκειται γιά τούς ἴδιους ἀνθρώπους πού συνεχίζουν ἐν μέρει νά ὑπόκεινται ἀκόμη καὶ στόν πειρασμό τῆς ἀμφιβολίας. Συγχρόνως ὅμως πα-

⁶⁶ Πρβλ. Giblin, «A Note on Doubt», 72· Heil, «Narrative Structure» 435· τοῦ ἴδιου, *Death and Resurrection*, 105· Hooker, *Endings*, 37· Luz, *Evangelium nach Matthäus IV*, 440.

⁶⁷ Πρβλ. Giblin, «A Note on Doubt», 72.

⁶⁸ Οο καὶ ἄν εἶναι σωστή ἡ παρατήρηση τῶν Davies/Allison, *Gospel According to Saint Matthew III*, 682, ὅτι ὁ δισταγμός τῶν μαθητῶν ἀναφέρεται σέ συμβολικό ἐπίπεδο σέ ὄλους τούς πιστούς πού ἀμφιβάλλουν, δέν ἐπαρκεῖ γιά νά ἔχηγήσει τήν ἀφηγηματική λειτουργία του, δεδομένης τῆς ἔντονης ἐντύπωσης πού ἀναπόφευκτα προκαλεῖ στόν ὑπονοούμενο ἀναγνώστη, ὡς ὅποιος διαβάζοντας τόν ἐπίλογο τοῦ εὐαγγελίου περιμένει ἀσφαλῶς τή λύση τῶν ἐντάσεων πού ἔχουν δημιουργηθεῖ κατά τήν προηγηθείσα ἀφήγηση.

⁶⁹ Ἐνῶ στή διήγηση τοῦ περιπάτου τοῦ Ιπσοοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης προηγεῖται ἡ ἐντολή τοῦ Ιπσοοῦ πρός τόν Πέτρο νά περπατήσει πάνω στό νερό (14, 28) καὶ ἔπειται ἡ ἀναφορά στήν ὄλιγοπιστία τοῦ τελευταίου (14, 31), στήν ἀναστάσιμη διήγηση προηγεῖται ἡ ὄλιγοπιστία ὥρισμένων ἐκ τῶν μαθητῶν καὶ ἔπειται ἡ ἐντολή τοῦ Ιπσοοῦ νά πραγματοποιήσουν τήν παγκόσμια ἱεραποστολή, πρᾶγμα ἀντικειμενικά ἀντιστοίχως ἀκατόρθωτο μέ τό νά περπατήσει κάποιος πάνω στό νερό. Ωστόσο ἡ προφανῶς γνωστή πλέον στήν κοινότητα τοῦ Ματθαίου ἐπιτυχής ἔναρξη καὶ ἔξελιξη τῆς παγκόσμιας ἱεραποστολῆς ἀποδεικνύει ὅτι οἱ μαθητές τελικά ὑπερέβησαν τόν φόβο καὶ τήν ὄλιγοπιστία τους, βλ. καὶ Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, *Τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, PG 129, 761.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

ρουσιάζονται, καθώς κατά τίν τελευταία συνάντησή τους μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό όλοκληρώνουν τή μαθητεία τους καί ἔξελίσσονται πνευματικά, νά είναι πλέον ἔτοιμοι γιά τήν ἀνάληψη τῆς παγκόσμιας ιεραποστολῆς⁷⁰.

7) Στόν στ. 14, 27 οί μαθητές βλέποντας τόν Ἰησοῦ νά περπατάει πάνω στά κύματα νομίζουν ὅτι ἀντικρύζουν φάντασμα. Σέ ἀπάντηση τῆς παρανόσης αὐτῆς ὁ Ἰησοῦς καταδεικνύει τήν ταυτότητά του ἀφενός αὐτοαποκαλυπτόμενος μέ τή μεστή θεολογικής σημασίας φράση «ἐγώ εἰμι» (14, 26)⁷¹ καί ἀφετέρου καθιστώντας τόν Πέτρο ίκανό καί καλώντας τον νά περπατήσει καί ὁ ἴδιος πάνω στό νερό (14, 29). Ἀντίθετα, ὁ δισταγμός καί ἡ ἀμφιβολία κάποιων μαθητῶν στόν στ. 28, 17 δέν σχετίζονται μέ τή μή ἀναγνώριση τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ. Αύτό τό συμπέρασμα προκύπτει ἀβίαστα ἀπό τό ὅτι μετά τήν ἐκδήλωση τοῦ δισταγμοῦ τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς δέν κοινοποιεῖ τήν ἀνθρώπινη, ἀλλά ἀποκαλύπτει τή θεία ταυτότητά του προάγοντας μέ ούσιαστικό τρόπο ὅχι τήν ἀναγνώριση, ἀλλά τή σέ βάθος κατανόηση τοῦ προσώπου τοῦ⁷².

8) Στή διήγηση τοῦ περιπάτου ἐπί τῆς θαλάσσης ὁ Ἰησοῦς καθησυχάζει τούς τρομοκρατημένους μαθητές μέ τίς προστακτικές «θαρσεῖτε» καί «μὴ φοβεῖσθε» (14, 27).⁷³ Ἐντονο είναι ἐπίσης τό στοιχεῖο τοῦ καθησυχασμοῦ καί στίς δύο μεταπασχάλιες συναντήσεις τῶν γυναικῶν μέ τόν ἄγγελο καί μέ τόν Ἰησοῦ (28, 5, 10). Ἀντίθετα, λόγω τοῦ ὅτι στήν τελευταία διήγηση τοῦ εὐάγγελίου δέν ὑφίσταται, ὅπως ἀναφέραμε προηγουμένως, τό στοιχεῖο τοῦ φόβου, ἀπουσιάζει ἀντιστοίχως καί τό στοιχεῖο τοῦ καθησυχασμοῦ τῶν μαθητῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἰησοῦ⁷⁴.

⁷⁰ Πρβλ. R. A. Edwards, *Matthew's Narrative Portrait of Disciples. How the Text-Connote Reader Is Informed*, Harrisburg, PN: Trinity, 1997, 135, 143. Η ἐνιαία θεώρηση τῶν μαθητῶν πρό τῆς ἀναστάσεως καί μετά ἀπό αὐτήν ὡς ἀνθρώπων μέ ἀδυναμίες, πού ὅμως ἀξιώνονται ἀπό τόν Ἰησοῦ παρά τίς ἀδυναμίες αὐτές νά κηρύξουν τό εὐαγγέλιο σέ ὅλα τά ἔθνη, ἔχηγεī πειστικότερα τή λειτουργία τοῦ «οἱ δὲ ἐδίστασαν» ἀπό τήν ὑπόθεσην ὅτι ὁ μόνος λόγος πού νά πρόταση αὐτήν συμπεριλήφθηκε ἀπό τόν εὐαγγελιστήν ἢταν ὅτι τήν παρέλαβε ἀπό τήν παράδοσή του, ὅπως θεωροῦν oi Albright/Mann, *Matthew*, 362 ἢ ὅτι ἀποτελεῖ μεταγενέστερη προσθήκη, ὅπως θεωρεῖ ὁ Gaechter, *Matthäusevangelium*, 964. Στό πλαίσιο αὐτό ὁρθῶς παραπρεῖ ὁ D. Patte, *The Gospel According to Matthew: A Structural Commentary on Matthew's Faith*, Philadelphia: Fortress, 1987, 397, ὅτι ἀκόμη καί ἡ ἐπισήμανση στόν στ. 28, 16 ὅτι οί μαθητές πλέον είναι ἔνδεκα παραπέμπει ἐμμέσως τήν ἀναγνώση τοῦ εὐαγγελίου στήν προδοσία τοῦ Ιούδα καί δι' αὐτῆς καί στήν τριπλή ἀρνηση τοῦ Πέτρου: «It is to these less-than-perfect disciples that Jesus gives the responsibility and authority to “make disciples of all nations”», πρβλ. καί Reeves, *Resurrection Narrative*, 68.

⁷¹ Βλ. σχετικά σημ. 47.

⁷² Ἀντίθετα ὁ Hiebert, «Expository Study on Matthew 28:16-20», 344.

⁷³ Ἀντίθετα μεταξύ ἀλλων oi Schweizer, *Evangelium des Matthäus*, 348, καί Gib-

9) Κατά χαρακτηριστικό τρόπο ό 'Ιησοῦς διακηρύττει στόν στ. 28, 18 ότι τοῦ ἔχει διθεῖ κάθε έξουσία στόν οὐρανό καί στή γῆ. Σύμφωνα μέ τίν Παλαιά Διαθήκη ὅμως μιά τέτοια έξουσία μπορεῖ νά ἔχει μόνον ό ίδιος ό Θεός⁷⁴, καί προφανῶς σύμφωνα μέ τό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο ό Υἱός του⁷⁵. Σέ κανένα ώστόσο σημειο τοῦ εύαγγελίου αύτοῦ, πλήν τοῦ συγκεκριμένου στίχου, δέν ύπάρχει παρόμοια ρητή ἀναφορά στήν χωρίς ὄρια θεϊκή έξουσία τοῦ 'Ιησοῦ⁷⁶. Έδῶ τίθεται τό εὔλογο ἐρώτημα ἃν στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο προϋποτίθεται κάποια διαφοροποίηση μεταξύ τῆς έξουσίας τοῦ Ἀναστάντος καί αὐτῆς τοῦ «ἐπιγείου» 'Ιησοῦ⁷⁷. Στό πλαίσιο τοῦ ἐρωτήματος αύτοῦ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον τό ότι στόν περίπατο τοῦ 'Ιησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης ἀποκαλύπτεται στήν πράξη ή ἀπόλυτη έξουσία

lin, «A Note on Doubt», 73, οί όποιοι θεωροῦν ότι τό ρῆμα «προσῆλθεν», ἀλλά καί ό λόγος τοῦ 'Ιησοῦ στούς στ. 18-20 ἔχουν καθησυχαστικό χαρακτήρα. Κάτι τέτοιο ώστόσο δέν προκύπτει ούτε ἀπό τή σημασία τοῦ ρήματος «προσέρχομαι», πού ἀπλῶς σημαίνει «προσεγγίζω» (βλ. σχετικά Bauer/Aland, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, 1428, λῆμμα «προσέρχομαι») ούτε ἀπό τό περιεχόμενο τοῦ αὐτοαποκαλυπτικοῦ λόγου τοῦ 'Ιησοῦ. Ἀντίθετα, τό ότι ἀπουσιάζει παντελῶς τό στοιχεῖο τοῦ καθησυχασμοῦ ἀπό τήν περικοπή μας, ὑπογραμμίζει τήν ἔλλειψη φόβου ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν ἐνώπιον τοῦ Ἀναστάντος. Τό ότι τό ρῆμα «προσέρχομαι» μέ ύποκείμενο τόν 'Ιησοῦ χρησιμοποιεῖται μόνο ἐδῶ καί στή διήγηση τῆς μεταμορφώσεως, στήν όποια συνδέεται μέ τό στοιχεῖο τοῦ καθησυχασμοῦ, δέν σημαίνει ότι ή ὑπαρξη φόβου τῶν μαθητῶν προϋποτίθεται καί στήν ἀναστάσιμη διήγηση. Ἀντίθετα, ή προσέγγιση τῶν μαθητῶν ἀπό τόν Ἀναστάντα δέν γίνεται ἐδῶ, γιά νά ἀποβάλουν τόν ύποτιθέμενο φόβο τους, ἀλλά γιά νά γίνουν ἀποδέκτες τῆς αὐτοαποκαλύψεως του καί τῆς ἐντολῆς τῆς παγκόσμιας ιεραποστολῆς.

⁷⁴ Βλ. ἐνδεικτικά Γεν. 1, 1. 14· 6, 7. 17· 49, 25· Εξ. 9, 23· 10, 13· Δευτ. 3, 24· 10, 14· 11, 17· Ιησ. 2, 11· Α' Βασ. 2, 10· Β' Βασ. 22, 8· Γ' Βασ. 8, 23· Δ' Βασ. 19, 15· Β' Παρ. 36, 23· Έσθ. 13, 10· Ψ. 8, 2· 67, 9· 68, 35· 88, 12· 101, 26· 113, 11. 24· 134, 6· Ωσ. 13, 4· Ιωάλ 3, 3· Αβ. 2, 6· Ησ. 13, 13· Ιερ. 23, 24· Δαν. 4, 17.

⁷⁵ Βλ. 2, 15· 3, 17· 4, 6· 8, 29· 11, 27· 14, 33· 16, 16· 17, 5· 26, 63· 64· 27, 40· 54· πρβλ. καί Blomberg, *Matthew*, 431.

⁷⁶ 'Ο Kingsbury, «Composition and Christology», 581, παρατηρεῖ ὄρθως ότι ύπάρχει όμοιότητα μεταξύ τῶν στ. 28, 18 καί 11, 27. Ωστόσο, ἐνώ ό στ. 11, 27 ἔχει μᾶλλον γενικό χαρακτήρα, τό λόγιο τοῦ στ. 28, 18 δηλώνει σαφέστατα τήν ἄνευ ὄριων θεϊκή έξουσία τοῦ 'Ιησοῦ, πρβλ. καί Meier, «Two Disputed Questions», 413· 414. Έπί τῇ βάσει τῆς συγκρίσεως αὐτῆς ὁ Bornkamm, «Der Auferstandene», 175, θεωρεῖ ότι στό Μτ. 28 ἐκφράζεται ή ἐπέκταση τῆς έξουσίας τοῦ 'Ιησοῦ πάνω στόν οὐρανό καί στή γῆ. Ὁμως ό 'Ιησοῦς ήδη κατέχει τήν έξουσία αὐτήν κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας ζωῆς του, ἀφοῦ περπατάει πάνω στά ὕδατα, ὅπως μόνο ό Θεός μπορεῖ νά πράξει.

⁷⁷ Μιά καταφατική ἀπάντηση στό ἐρώτημα αύτό θά μποροῦσε νά ύπονοεῖ τήν ύπαρξη ἐξελικτικῆς χριστολογίας στό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο, πρβλ. π.χ. Edwards, *Narrative Portrait*, 134, καί Ἀγουρίδη, *Ματθαῖος ό Εὐαγγελιστής*, 303. Μιά τέτοια χριστολογία δέν προκύπτει ώστόσο ἀπό κανένα σημεῖο τοῦ κειμένου, βλ. π.χ. Kingsbury, «Composition and Christology», 579· 584· Hooker, *Endings*, 39.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

του ἐπί τοῦ ὑδάτινου στοιχείου καὶ ἐπί τῶν καιρικῶν φαινομένων⁷⁸. Δεδομένου ὅτι κατά τήν ἔβραϊκή ἀντίληψη μόνον ὁ Θεός ἔξουσιάζει κατά ἀπόλυτο τρόπο τά στοιχεῖα τῆς φύσεως, καὶ δή το ὑγρό στοιχεῖο⁷⁹, ὁ Ἰησοῦς σαφέστατα παρουσιάζεται στή συγκεκριμένη διήγηση νά είναι φορέας τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἔξουσίας⁸⁰. Η ἔξουσία αὐτή διαφαίνεται καὶ στήν ἄνευ ὄρίων θαυματουργική δύναμη του κατά τή διάρκεια τῆς δημόσιας δράσης του, κυρίως ὅμως στήν ἐκ μέρους του ἔνδυση τῆς θεϊκῆς δόξας κατά τή μεταμόρφωσή του (17, 2)⁸¹. Η μόνη οὐσιαστική διαφορά μεταξύ προπασχάλιας καὶ μεταπασχάλιας ἔξουσίας τοῦ Ἰησοῦ φαίνεται νά είναι ὅτι ὁ ἐπίγειος Ἰησοῦς, πορευόμενος πρός τό Πάθος, δέν πράττει, ως ἄνθρωπος, τό ἴδιον θέλημα, ἀλλά, ἐκουσίως, τό θέλημα τοῦ οὐράνιου Πατέρα του (26, 39. 42). Αὐτό ἔχει ως συνέπεια ὅτι συστέλλει προσωρινά τή θεία ἔξουσία του, ὡστε νά καταστεῖ δυνατός ὁ σωτηριώδης θάνατός του⁸². Άνιστάμενος λοιπόν ὁ Ἰησοῦς κατέχει πλέον, καὶ ως ἄνθρωπος⁸³, τήν ἀπόλυτην ἔξουσία στόν οὐρανό καὶ στή γῆ, αὐτή τή φορά χωρίς πλέον νά χρειάζεται νά υποταγεῖ ἐκουσίως στήν παντελῶς ξένη πρός αὐτόν, ὅπως φαίνεται ἀπό τό γεγονός τῆς ἀναστάσεως, ἔξουσία τοῦ θανάτου⁸⁴. Η φράση «ἐγώ εἰμι» πού χρησι-

⁷⁸ Βάσει αύτοῦ τοῦ στοιχείου ὁ Heil, *Jesus Walking on the Sea*, 117, συνδέει ὄρθως τής δύο αὐτές ἀναφορές μεταξύ τους.

⁷⁹ Βλ. ἀντιπροσωπευτικά Ἐξ. 14, 10-15, 21· Ψ. 106, 23-32· Ἰώβ 9, 8· 38, 16· Ἡσ. 43, 16· Ἀβ. 3, 15· Ἰων. 1, 1-16· Σοφ. Σολ. 14, 2-4· Σοφ. Σειρ. 24, 5-6, καὶ τήν ἀνάλυσην αὐτῶν καὶ ἄλλων σχετικῶν παλαιοδιαθηπικικῶν καὶ ιουδαϊκῶν κειμένων σέ σύνδεσην μέ τό Μτ. 14, 22-33 στόν Heil, *Jesus Walking on the Sea*, 38-58. Τό ὑγρό στοιχεῖο ἀποτελεῖ κατά τήν παλαιοδιαθηπική πίστη ἔδρα τῶν στοιχείων τοῦ χάους ἢ ἀκόμη καὶ τῶν ἀντίθεων δυνάμεων, πρβλ. Grundmann, *Evangelium nach Matthäus*, 368· Gnilka, *Matthäusevangelium II*, 13. Βάσιμα, ἔξαλλου, ὁ Mello, *Évangile selon Saint Matthieu*, 276, συνδέει θεολογικά τή διήγηση τοῦ Μτ. 14, 22-34 μέ τή θαυματουργική διάβασην τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας ἀπό τούς Ἰσραηλίτες, ἀποδίδοντας στόν Ἰησοῦ τήν κυριαρχία ἐπί τοῦ ὑγροῦ στοιχείου πού ἐπιδεικνύει ὁ Γιαχβέ στήν ἀντίστοιχη παλαιοδιαθηπική διήγηση.

⁸⁰ Πρβλ. Θεοφυλάκτου, *Ἐρμηνεία*, PG 123, 301-304· Schniewind, *Evangelium nach Matthäus*, 179· Heil, *Jesus Walking on the Sea*, 36· Harrington, *Gospel of Matthew*, 225· Frankemölle, *Matthäus: Kommentar II*, 198.

⁸¹ Βλ. γιά τήν οὐράνια ἔξουσία τοῦ Ἰησοῦ 25, 31-46· 26, 64, ἐνώ γιά τήν ἐπίγεια 7, 29· 9, 6· 10, 1· 21, 23-27. Πρβλ. καὶ Hooker, *Endings*, 39.

⁸² Σέ αὐτό τό πλαίσιο πρέπει νά κατανοηθεῖ ἡ ρήση τοῦ Ἰησοῦ κατά τή στιγμή τῆς συλλήψεώς του στόν στ. 26, 53: «ἢ δοκεῖς ὅτι οὐ δύναμαι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου καὶ παραστήσει μοι ἄρτι πλείω δώδεκα λεγιώνας ἀγγέλων;».

⁸³ «Οπως σημειώνει χαρακτηριστικά ὁ Ὦριγένης, Εἰς κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, κεφ. 28, PG 17, 309, «τὸ ἐδόθη μοι πᾶσα ἔξουσία» καὶ ἔχης, εἰς τήν ἐνανθρώπωσιν νόει», βλ. καὶ Θεοφυλάκτου, *Ἐρμηνεία*, PG 123, 485· Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, *Tὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, PG 129, 761· Hiebert, «Expository Study on Matthew 28:16-20», 347.

⁸⁴ Δέν εύσταθεῖ ἡ ἀποψη τοῦ Patte, *The Gospel According to Matthew*, 400, σύμφωνα

μοποιεῖ ὁ Ἰησοῦς στόν στ. 14, 27 δέν μπορεῖ παρά νά κατανοηθεῖ ὑπό τό φῶς τῶν ἀνωτέρω παραπρήσεων καί συμπερασμάτων. "Οπως ἔδη ἔχουμε ἀναφέρει⁸⁵, ή ἐν λόγῳ φράση ὑποδηλώνει στήν ιουδαιϊκή σκέψη τόν κατεξοχήν αὐτοπροσδιορισμό, πιθανῶς μάλιστα σέ ἀναφορά πρός τό ἐβραικό πρωτότυπο, καί τήν ἴδια τήν ἐτυμολογία τοῦ ὄνόματος τοῦ Θεοῦ (βλ. Ἔξ. 3, 14)⁸⁶. Παρά τό ὅτι ἐκ πρώτης ὅψεως, ἐντός τῆς συνάφειας στοῦ στ. 14, 27, δέν φαίνεται ή φράση νά ἔχει αὐτή τή σημασία, τό ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίζεται νά περιπατάει πάνω στά κύματα, νά καθιστά τόν Πέτρο ίκανό νά τόν μιμηθεῖ καί τελικά νά ἀκυρώνει τήν καταιγίδα, φανερώνει ἀπεριόριστη θεϊκή ἔξουσία, τῆς ὁποίας ώς ὁ «Ἐμμανουὴλ» (1, 23) καί ώς «ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ὁ ἀγαπητός» (3, 17· 12, 18· 17, 5) εἶναι φορέας ἀφ' ἑαυτοῦ. Σέ αὐτό τό πλαίσιο λοιπόν ή φράση «ἐγώ εἰμι» μπορεῖ κάλλιστα νά κατανοηθεῖ, σέ ἕνα βαθύτερο θεολογικό ἐπίπεδο ἀναγνώσεως, ώς φέρουσα ὅλη τή θεολογική βαρύτητα πού ἔχει, ὅταν στήν Παλαιά Διαθήκη ἐκφέρεται ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό ώς αὐτοπροσδιορισμός του (βλ. κυρίως Δευτ. 32, 39· Ἡσ. 41, 4· 43, 1-13). Πάντως ή διά λόγου ἀποκάλυψη τοῦ Ἰησοῦ στόν στ. 14, 27 δέν πιαύει στό ἀφηγηματικό ἐπίπεδο νά εἶναι διφορούμενη, ἐνῶ ἀντίθετα στόν στ. 28, 18 εἶναι σαφής καί ἀμεσο, γεγονός πού μαρτυρεῖ τήν οὐσιαστική ἀναβάθμιση τῆς σχέσης ἐμπιστοσύνης του πρός τούς μαθητές του⁸⁷.

10) Χαρακτηριστικό δομικό στοιχεῖο τῶν ἐπιφανειῶν ἀποτελεῖ ή ἐκ μέρους τῶν ἀποδεκτῶν τους τελική ἀναγνώριση καί προσκύνηση τοῦ ἀποκαλυπτόμενου θείου προσώπου. Σαφέστατα ή προσκύνηση τοῦ Ἰησοῦ ἀπό ὅλους τούς μαθητές στόν στ. 14, 33 ἀποτελεῖ σέ ἀφηγηματικό ἐπίπεδο πράξην ἀναγνώρισης τῆς μοναδικῆς σχέσης του μέ τόν Θεό. Τό ὅτι ὅμως ή προσκύνηση αὐτήν ὑπολείπεται σέ θεολογική σημασία τῆς προσκυνήσεως τοῦ στ. 28, 17 φαίνεται ἀπό τό ὅτι ὅλοι οἱ μαθητές ἐκδηλώνουν ἀκόμη καί μετά ἀπό αὐτήν συμπτώματα ὀλιγοπιστίας (βλ. 6, 30· 8, 26· 14, 30· 16, 8· 17, 20). Ἀντίθετα ὁ τρόπος μέ τόν ὅποιο ὁ Ἰησοῦς μιλάει στούς μαθητές του στούς στ. 28, 18-20 δείχνει ὅτι παρά τήν ὅποια

μέ τήν ὁποία ὁ Ἀναστάς λαμβάνει ἐπιπλέον ἀπό τόν Θεό τήν οὐράνια ἔξουσία, ἐνῶ πρίν ἀπό τήν ἀνάσταση είχε μόνο τήν ἐπίγεια. Τό βάρος στήν φράση τοῦ Ἰησοῦ «ἔδόθη μοι πᾶσα ἔξουσία ἐν οὐρανῷ καί ἐπὶ [τῆς] γῆς» τίθεται στό ἐπίθετο «πᾶσα» καί ὅχι στόν ἐμπρόθετο προσδιορισμό «ἐν οὐρανῷ», ο ὅποιος συνδέεται παρατακτικά μέ τόν ἐμπρόθετο προσδιορισμό «ἐπὶ [τῆς] γῆς» καί ἐπομένως δέν διαφοροποιεῖται μέ κανένα τρόπο ἀπό αὐτόν εἴτε σέ συντακτικό εἴτε σέ νοηματικό ἐπίπεδο.

⁸⁵ Βλ. τή σχετική βιβλιογραφία στή σημ. 47.

⁸⁶ Βλ. σχετικά H. Zimmermann, «Das absolute 'Eγώ εἰμι als die neutestamentliche Offenbarungsformel», BZ NS 4 (1960) 54-69, 266-276.

⁸⁷ Αντίθετα πρός τήν ἄποψη τοῦ Giblin, «A Note on Doubt», 75, τό λόγιο τοῦ Ἰησοῦ στούς στ. 18-20 δέν καθησυχάζει ἀπλῶς, ἀλλά ἀναβάθμίζει τή σχέση του μέ τούς μαθητές του.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

όλιγοπιστία όρισμένων ἐξ αὐτῶν (28, 17β), τούς τοποθετεῖ ὅλους στό ἴδιο ἐπίπεδο, χωρίς νά ψέγει κανένα, καί τούς ἐμπιστεύεται πλήρως. Ἀξιοσπ-
μείωτο εἶναι ὅτι ἡ πράξη τῆς προσκυνήσεως τῶν μαθητῶν (28, 17α) δέν
ἔπεται, ἀλλά προηγεῖται τοῦ αὐτοαποκαλυπτικοῦ λόγου τοῦ Ἰησοῦ (28,
18). Οἱ προσκυνοῦντες μαθητές ἀντιμετωπίζουν πλέον μέ ακόμη μεγα-
λύτερη πίστη τόν Ἰησοῦ, ἐνῶ οἱ λίγοι «διστάζοντες» ὑπερβαίνουν ἀμέσως
τίνιν ὀλιγοπιστία τους, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς τούς ἐμπιστεύεται ἐξ ἵσου μέ τούς
ὑπόλοιπους (28, 19-20)⁸⁸.

11) Ἰδιαίτερη βαρύτητα φέρει στόν στ. 14, 33 ἡ χριστολογική ὁμο-
λογία τῶν μαθητῶν, οἱ ὄποιοι παράλληλα μέ τίνιν προσκύνηση τοῦ Ἰησοῦ
ἀναγνωρίζουν ὅτι εἶναι «ἀληθῶς Υἱὸς Θεοῦ»⁸⁹. Χωρίς νά εἶναι δυνατόν
νά λυθεῖ στά περιορισμένα πλαίσια τῆς παρούσας μελέτης τό πρόβλημα
τῆς νοηματοδοτήσεως καί τῆς χρήσεως τοῦ χριστολογικοῦ τίτλου «(ὁ)
Υἱὸς (τοῦ) Θεοῦ» στό κατά Ματθαίον Εὐαγγέλιο⁹⁰, εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι
στό χωρίο 28, 16-20 οἱ μαθητές δέν παρουσιάζονται νά καταθέτουν ὅποια-
δήποτε χριστολογική ὁμολογία. Πιθανῶς ὁ εὐαγγελιστής προβαίνει στή
συγκεκριμένη ἀφηγηματική ἐπιλογή, διότι στό σημεῖο αὐτό, ἀντίθετα
πρός τό 14, 33, ἡ ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν προσκύνηση τοῦ Ἰησοῦ (28,
17α) εἶναι ἀρκετή, γιά νά δηλώσει τίνιν ἀληθινή πίστη τους πρός αὐτόν.
Ἀκόμη καί οἱ λίγοι «διστάζοντες» (28, 17β) δέν χρειάζεται νά προβοῦν μέ-
χρι τό τέλος τῆς διηγήσεως σέ κάποια διορθωτική κίνηση ἢ συμπληρω-
ματική ὁμολογία. Η αὐτοαποκάλυψη, ἡ ἐντολή τῆς ιεραποστολῆς καί ἡ
τελική ἐπαγγελία τοῦ ἀναστάντος Ἰησοῦ (28, 18-20) εἶναι τόσο καταλυ-
τικές, ὥστε νά καθιστοῦν περιττή τίνιν καταγραφή τῶν ἀντιδράσεων τῶν
μαθητῶν, ἀκόμη καί αὐτῶν πού μόλις προηγουμένων εἶχαν διστάσει.

12) Η ἐπιβίβαση τοῦ Ἰησοῦ στό πλοϊο τῶν μαθητῶν κοπάζει τόν ἀντί-
θετο ἄνεμο (14, 32), διαλύει τόν φόβο τους καί τούς ὀδηγεῖ στό νά ἀνα-
γνωρίσουν πλήρως τίνιν παντοδυναμία του, ὅπως φαίνεται ἀπό τίνιν πρά-
ξη τῆς προσκυνήσεως πού τοῦ ἀπευθύνουν (14, 33). Στίν τελευταία συ-

⁸⁸ Ο Ellis, «“But Some Doubted”», 580, θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀμφιβολία τῶν μαθητῶν εἶναι
ἀσήμαντη σέ σύγκριση μέ τή βαρύτητα τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ στούς στ. 18-20 καί
ἐπομένων ἀσκετη πρός αὐτούς. Ωστόσο, ἀκριβῶς οἱ λόγοι αὐτοί τοῦ Ἰησοῦ εἶναι πού
αἴρουν καί τίνιν τελευταία ἀμφιβολία τῶν μαθητῶν πρός τό πρόσωπό του.

⁸⁹ Τό γεγονός ὅτι ἡ ὁμολογία αὐτή στερεῖται ὄριστικῶν ἄρθρων δείχνει ὅτι οἱ μα-
θητές δέν ἔχουν ἀκόμη κατανοήσει τή μοναδικότητα καί δή τή θεότητα τοῦ προσώπου
τοῦ Ἰησοῦ, πρβλ. Keener, *Commentary*, 408· Hagner, *Matthew 14-28*, 424· Patte, *The
Gospel According to Matthew*, 211. Η τελευταῖος ὄρθως ἐπισημαίνει τίνιν ἀσάφεια τῆς
όμολογίας καί συνεπῶς καί τῆς πίστεως τῶν μαθητῶν πού τίνιν ἐκφέρουν ἀντίθετα ὁ
Buzy, «*Évangile selon Saint Matthieu*», 199.

⁹⁰ Βλ. 4, 3. 6· 5, 9· 8, 29· 14, 33· 16, 16· 26, 63· 27, 40. 43. 54.

νάντησή του μέ τούς μαθητές του ό'Ιπσοῦς ἐπαγγέλλεται τή συνεχή παρουσία του κοντά τους μέχρι τή συντέλεια τῶν αἰώνων (28, 20). Ή μόνιμη παρουσία τοῦ Ἰπσοῦ ἔγγυᾶται τήν ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς τῶν μαθητῶν στά ἔθνη (28, 19-20a), ή ὁποία ἐκ πρώτης ὄψεως μοιάζει μέ ούτοπία. Έάν ὅμως ό'Ιπσοῦς Χριστός, ό Υἱός τοῦ Θεοῦ, ό ὁποῖος νίκησε τόν θάνατο καί ὁ ὁποῖος ἔχει κάθε ἔξουσία στόν οὐρανό καί στή γῆ, βρίσκεται μαζί τους, τότε, παρά τό ὅτι ἔχουν νά ἐπιτελέσουν μιά ἀνθρωπίνως μή πραγματοποιήσιμη ἀποστολή καί νά διανύσουν ἐναν ἔξαιρετικά ἐπικίνδυνο δρόμο (πρβλ. 10, 16-20), δέν ἔχουν νά φοβηθοῦν τίποτε, ἀλλά καί νά μεριμνήσουν γιά τίποτε.

Άπο τήν ἀνωτέρω συγκριτική θεώρηση προκύπτει ὅτι οί δύο διηγήσεις ἔχουν πολλά ἀντίστοιχα μεταξύ τους στοιχεῖα, τά ὁποῖα ἀφοροῦν στή δομή, στήν ἀφηγηματική λειτουργία, ἀλλά καί στό θεολογικό μήνυμά τους. "Ολα αύτά τά ἐπί μέρους στοιχεῖα κατατείνουν στό ὅτι ό'Ιπσοῦς ώς ό κεντρικός χαρακτήρας καί τῶν δύο διηγήσεων δέν παρουσιάζεται διαφορετικός μετά τήν ἀνάστασή του, παρά μόνον ώς πρός τό γεγονός ὅτι πλέον ἔχει νικήσει ἀκόμη καί τόν προσωπικό του θάνατο, ἔχοντας πραγματοποιήσει τό θέλημα τοῦ Πατέρα του, καί ἐπομένως δέν ύφίσταται κανένας (οὕτως ή ἄλλως ἔκουσιος) περιορισμός στήν ἀπόλυτη ἔξουσία του στόν οὐρανό καί στή γῆ.

Άλλάζει ὅμως ό τρόπος μέ τόν ὁποῖο ό'Ιπσοῦς ἀντιμετωπίζει τούς μαθητές του: Ἀφενός στό 14° κεφάλαιο τοῦ εὐαγγελίου δέν φαίνεται νά τούς ἐμπιστεύεται ἀπόλυτα, ἀφοῦ δέν τούς ἀφίνει νά ἀνεβοῦν καί νά προσευχηθοῦν μαζί του στό ὄρος, ἀλλά τούς «ἀναγκάζει» νά φύγουν πρός διαφορετική κατεύθυνση ἀπό τόν ἴδιο ἐκθέτοντάς τους σέ ἀντίξοες καί ἐπικίνδυνες συνθήκες. Ἀφετέρου στό 28° κεφάλαιο τούς ἐμπιστεύεται σέ τέτοιο βαθμό, ὡστε παρά τόν δισταγμό καί τήν ἀμφιβολία ὄρισμένων ἐξ αὐτῶν νά τούς ἀποκαλύψει τήν πραγματική του ταυτότητα καί ἔξουσία, νά τούς δώσει τήν ἐντολή τῆς παγκόσμιας ἱεραποστολῆς καί νά τούς ύποσχεθεῖ τήν παραμονή του μαζί τους μέχρι τά ἔσκατα.

Άπο τήν πλευρά τους οί μαθητές ύφίστανται ώς ἀφηγηματικοί χαρακτῆρες μιά ἀξιοσημείωτη μεταβολή: Ἀνταποκρίνονται μέ προθυμία σέ μιά πρόσκληση πού τούς μεταφέρεται ἀπό δύο γυναικες, χωρίς νά διαθέτουν ὁποιαδήποτε ἔγγυηση γιά τήν ἀξιοπιστία τῆς μαρτυρίας τους⁹¹.

⁹¹ Η μαρτυρία τῶν γυναικῶν στόν ἀρχαῖο κόσμο καί δή στήν ιουδαική κοινωνία τῆς ἐποχῆς ἔθεωρεῖτο γενικῶς ἀναξιόπιστη, βλ. σχετικά W. Grundmann, «Das palästinensische Judentum im Zeitraum zwischen der Erhebung der Makkabäer und dem Ende des Jüdischen Krieges», *Umwelt des Urchristentums I: Darstellung des neutesta-*

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Κάθε αίσθημα φόβου, ὅπως π.χ. κατά τὸν περίπατο ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀποτελεῖ πλέον παρελθόν. Οἱ μαθητὲς εἶναι πιὰ σὲ θέση νά ἀναγνωρίσουν ἀμέσως τὸν Ἰησοῦν, ὅταν τὸν συναντοῦν, τὸν προσκυνοῦν αὐθόρμπτα, ἡ ὅποια ὀλιγοπιστίᾳ ὄρισμένων ἔξ αὐτῶν δέν εἶναι ἄξια περαιτέρω ἀναφορᾶς καὶ, τέλος, καθίστανται ἀποδέκτες τῆς ἐντολῆς τῆς τεράστιας σὲ μέγεθος καὶ δυσκολίᾳ ἀποστολῆς τους στά ἔθνη, καθώς ἐπίσης καὶ τῆς τελικῆς ἐπαγγελίας του. Ἀπό ἀπλοὶ μαθητές, πού παλινδρομοῦν μεταξύ πίστεως, ὀλιγοπιστίᾳς ἡ καὶ ἀπιστίας σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως, καθίστανται πλέον στὸ σημεῖο αὐτό ὅντως ἀπόστολοι⁹².

IV

Στὴν παροῦσα μελέτη κατεβλήθη προσπάθεια νά καταδειχθοῦν σὲ διαδοχικά βήματα βασικές πτυχές τῆς ἀφηγηματικῆς καὶ θεολογικῆς λειτουργίας τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος στοὺς μαθητές του στὸ κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο. Μέ βάσον τὸν προσδιορισμό τοῦ κειμενικοῦ εἰδους τῆς διηγήσεως ὡς ἐπιφάνειας ἐπιχειρήθηκε μιὰ κατά τὸ δυνατόν λεπτομερής ἀντιπαραβολή της πρός αὐτὸν τοῦ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Κατά τὴν ἀντιπαραβολή αὐτὴν ἀποκαλύφθηκαν ἐνδιαφέρουσες ἀφηγηματικές ὁμοιότητες, διαφοροποιήσεις καὶ ἀντιθέσεις, ἡ ἀξιολόγηση τῶν ὁποίων βοήθησε στὸ νά ἀπαντηθοῦν ὄρισμένα κεντρικά ἀφηγηματικά καὶ θεολογικά ἔρωτήματα πού προκύπτουν ἀπό τὴν ἀνάγνωση τοῦ πρώτου εὐαγγελίου. Συγκεκριμένα:

1) Ἡ κλυδωνισθεῖσα κατά τὰ γεγονότα τοῦ Πάθους σχέση τῶν μαθητῶν πρός τὸν Ἰησοῦν ὅχι μόνο ἀποκαθίσταται ἀπό τὸν ἴδιο στὸ πρό τοῦ Πάθους ἐπίπεδό της⁹³, ἀλλά γίνεται ἀκόμη οὐσιαστικότερη. Ὁ Ἀναστάς τοὺς ἀποκαλεῖ πλέον ἀδελφούς του (πρβλ. 12, 48-50) καὶ τοὺς καλεῖ, μέσω τοῦ ἀγγέλου καὶ τῶν γυναικῶν, νά τὸν συναντήσουν στὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας. Ὁ ἴδιος δέν ἐμφανίζεται ἐνώπιον τους στά Ἱεροσόλυμα, ὥστε νά τοὺς δώσει τὴν δυνατότητα νά ἀποφασίσουν ἐλεύθερα ἄν θά ἀνταποκριθοῦν στὴν πρόσκλησή του ἐκδηλώνοντας ἀλπιθινή καὶ βαθιά πίστη πρός τὸ πρόσωπό του.

2) Οἱ χαρακτῆρες τῶν μαθητῶν ἔξελίσσονται σταδιακά στὸ κατά

mentlichen Zeitalters, ἐκδ. J. Leipoldt/W. Grundmann, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1965, 174.

⁹² Πρβλ. Kingsbury, *Matthew as Story*, 92.

⁹³ "Οπως θεωροῦν οἱ Heil, «Narrative Structure» 437· Davies/Allison, *Gospel According to Saint Matthew III*, 680.

Ματθαῖον Εὐαγγέλιο, γεγονός πού φαίνεται εἰδικά σέ καίριας σημασίας σημεῖα τῆς ἀφηγήσεως, ὅπως εἶναι ὁ περίπατος τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης⁹⁴. Στήν τελευταία διήγηση τοῦ εὐαγγελίου ἡ σκιαγράφηση αὐτή ὀλοκληρώνεται, καθώς οἱ ἐπανειλημμένως παρουσιασθέντες ὡς φοβισμένοι καὶ ἀνώριμοι πνευματικά μαθητές παρουσιάζονται νά ἔχουν συνειδητά πορευθεῖ πρός συνάντησην τοῦ Ἀναστάτου, οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν νά τὸν προσκυνοῦν, ἐνῶ καὶ γιά τούς λίγους πού ἀκόμη διστάζουν ἡ κατάληξη τῆς διηγήσεως ὑπονοεῖ ὅτι τελικά ὑπερβαίνουν τίς ὅποιες ἀμφιβολίες τους. «Ολοι οἱ μαθητές μάλιστα ἀποδεικνύονται πλέον ὥριμοι πνευματικά, καθώς γίνονται ἀποδέκτες ὅχι μόνο τοῦ αὐτοαποκαλυπτικοῦ λόγου τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά καὶ τῆς ἐντολῆς τῆς παγκόσμιας ἱεραποστολῆς»⁹⁵.

3) Ὁ Ἰησοῦς ἐπιβεβαιώνει στὸν αὐτοαποκαλυπτικὸ λόγο του αὐτὸ τὸ ὅποιο ὁ ἀναγνώστης ἔχει ἦδη προσλάβει παντοιοτρόπως σέ ὄλοκληρη τὴν διήγηση τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου, καὶ κατεξοχήν στίς διηγήσεις ἐπιφανειῶν, ὅτι δηλαδή ὁ Ἰησοῦς κατέχει ὡς «ὁ ἀγαπητός Υἱός τοῦ Θεοῦ» τήν ἀπόλυτη ἔξουσία στὸν οὐρανό καὶ στὴ γῆ.

Ωστόσο ἡ τελευταία διήγηση τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου δέν κλείνει ἀπλῶς προηγούμενα ἐρωτήματα, ἀλλά ταυτόχρονα θέτει διά τῆς χαρακτηριστικῆς συντομίας της καὶ νέα, ὅπως π.χ. γιατί ὁ συγγραφέας του δέν προσδιόρισε τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, δέν περιέγραψε τὴν μορφή μέ τὴν ὅποια ἐμφανίσθηκε ὁ Ἀναστάς, δέν τοποθέτησε στὸ στόμα τῶν μαθητῶν κάποια ὑψηλή χριστολογική ὁμολογία καὶ δέν παρουσίασε ἔναν ἀναλυτικότερο καὶ εὐκρινέστερο αὐτοαποκαλυπτικὸ λόγο τοῦ Ἀναστάτου, ἐνῶ ἀπό τὴν ἄλλη πλευρά διέσωσε, παρά τὴν συντομία τῆς διηγήσεως, τήν ἐκ πρώτης ὄψεως ἄνευ περαιτέρω σημασίας ἀφηγηματική λεπτομέρεια τοῦ δισταγμοῦ κάποιων ἐκ τῶν μαθητῶν, χωρίς μάλιστα, παράλληλα, νά τούς κατονομάσει⁹⁶.

Ἀπό τήν προηγηθεῖσα ἀνάλυση τῶν μορφολογικῶν καὶ ἀφηγηματικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς τελευταίας διηγήσεως τοῦ εὐαγγελίου προ-

⁹⁴ Έξαιρετικά ἐνδιαφέρων εἶναι ὁ συσχετισμός μεταξύ τῆς διηγήσεως τοῦ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης καὶ τῆς καταπαύσεως τῆς τρικυμίας στὸ κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο ἀπό τὸν ἄγ. Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, *Commentariorum in Matthaeum quae supersunt*, PG 72, 420. Οἱερός Πατήρ διαπιστώνει συγκρίνοντας ἐπί μέρους χαρακτηριστικά τῶν δύο διηγήσεων ὅτι οἱ μαθητές μυοῦνται βαθμιαίᾳ στήν ἀληθινή πίστη καὶ ἐμπιστοσύνη πρός τὸν Ἰησοῦν, πρβλ. καὶ Εὐθυμίου Ζηγαβηνοῦ, *Tὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*, PG 129, 437.

⁹⁵ Πρβλ. Harrington, *Gospel of Matthew*, 416. Edwards, *Narrative Portrait*, 135.

⁹⁶ Πρβλ. Ellis, «But Some Doubted», 575.

Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

κύπτει ὅτι οἱ ἀπαντήσεις στά νέα αὐτά ἐρωτήματα ἔχουν ἥδη δοθεῖ ἀπό τὸν εὐαγγελιστὴν ἐκ τῶν προτέρων, κατὰ τὴν πορεία τῆς προηγούμενης ἀφήγησης. Εἰδικά ὁ ἔξοικειωμένος μὲ τὴν συμβολικὴν γλῶσσαν τῆς Βίβλου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς γενέσεως τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ὑπονοούμενος ἀναγνώστης τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου⁹⁷ καλεῖται νά ἀντιληφθεῖ ὅτι τά ὅρη στὸ βιβλίο αὐτό δέν κατονομάζονται, διότι ἔχουν συμβολικὴν σημασίαν ὡς τόποι ἐγγύτητας καὶ ἀμεσοὶ ἐπικοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεόν· νά συγκρατήσει ἀπό τὴν ἀνάγνωση τῆς διηγήσεως τῆς Μεταμορφώσεως ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὡς «ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ὁ ἀγαπητός» μπορεῖ νά φανερωθεῖ ἔχοντας θεία μορφήν, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἡ ἀναστάσιμη μορφή του δέν περιγράφεται⁹⁸, νά θυμηθεῖ ἀπό τὴν διήγηση τοῦ περιπάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπί τῆς θαλάσσης ὅτι ὁ ὄποιος δισταγμός τῶν μαθητῶν δέν μπορεῖ παρὰ νά ἔχει προσωρινό χαρακτήρα· νά ἀνακαλέσει ἀπό διάφορα σημεῖα τοῦ εὐαγγελίου ὅτι ἡ ὄρθινη χριστολογικὴ πίστη ἔχει ἥδη διακρηυχθεῖ⁹⁹ διά στόματος τῶν μαθητῶν καὶ νά ἔχει τὴν πεποίθησην ὅτι θά συνεχίσει νά διακρηύσεται τόσο στόν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ σέ αὐτὸν τῆς ἱεραποστολῆς· νά συνδέσει, τέλος, ὅλες τίς ἐνέργειες καὶ τούς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ἐντός τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως μὲ τὸν τελικὸν λόγον του, πιστεύοντας ἀκράδαντα ὅτι ὁ λόγος αὐτός θά παραμείνει ζωντανός μέσα στήν Ἐκκλησία «πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος» (28, 20), δηλαδὴ καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς παρουσίας τοῦ Ἀναστάντος ἐντός τῆς κοινότητας τῶν μαθητῶν του¹⁰⁰.

Μέσω λοιπὸν τῆς συνοπτικότητας τοῦ ἐπιλόγου τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου ὁ ἰερός συγγραφέας του φαίνεται νά ἐπιχειρεῖ ἐπί πλέον νά ἐνεργοποιήσει τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐμπειρία τοῦ ὑπονοούμενου ἀναγνώστη του ὡς μέλους τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε αὐτός νά συνδέσει τὰ διαλαμ-

⁹⁷ Βλ. σχετικά μὲ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὑπονοούμενου ἀναγνώστη τοῦ εὐαγγελίου μέσω στοιχείων πού ὁ ἴδιος ὁ εὐαγγελιστὴς προσφέρει στήν ἀφήγησή του D. B. Howell, *Matthew's Inclusive Story. A Study in the Narrative Rhetoric of the First Gospel*, JSNT. S 42, Sheffield: JSOT, 1990, 212-243.

⁹⁸ Ὁποιαδήποτε ἀπόπειρα νά ἀναπλασθεῖ ἡ μορφή τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀναστάντος στοὺς μαθητές του κατά τὸν συγγραφέα τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου παραμένει στὴ σφαῖρα τῶν ὑποθέσεων χωρίς καμμία βάση στὸ κείμενο, πρβλ. Klostermann, *Das Matthäusevangelium*, 231· Schmid, *Evangelium nach Matthäus*, 390.

⁹⁹ Πρβλ. Brooks, «Design of the First Gospel», 3.

¹⁰⁰ Οπως εὔστοχα σημειώνει ὁ Hooker, *Endings*, 39, «If Matthew's ending is brief it is because for him, too, the end of the story is only the beginning of what comes next». Γιά τίς ὑπονοούμενες ἐκκλησιολογικές διαστάσεις τῆς τελευταίας ἐπαγγελίας τοῦ Ἀναστάντος στὸ κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιο βλ. μεταξύ ἄλλων Osborne, «Redaction Criticism», 82-83.

βανόμενα στό βιβλίο μέ τήν προσωπική καί συλλογική του ίστορία¹⁰¹. Παράλληλα, ώθει έμμεσως τόν ύπονοούμενο άναγνώστη του στό νά άνατρέξει έκ νέου στό κείμενο τοῦ εὐαγγελίου, ὅμως αύτή τή φορά ἀπό τή μεταπασχάλια προοπτική¹⁰², δίνοντας ίδιαίτερη ἔμφαση στίς ἐπιφάνειες, ἀφοῦ σέ αύτές κατεξοχήν ἀποκαλύπτεται ἡ χριστολογική καί ἡ σωτηριολογική διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου σέ ὅλο τῆς τό βάθος, φανερώνεται δηλαδή ποιός πραγματικά εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός καί ποιά ποιότητα μπορεῖ νά ἔχει ἡ σχέση τοῦ ύπονοούμενου άναγνώστη τοῦ εὐαγγελίου πρός αὐτόν, ἐφόσον πιστεύσει στό πρόσωπό του καί τηρήσει τίς ἐντολές του¹⁰³.

¹⁰¹ Ὁρθῶς ἐπισημαίνει στό πλαίσιο αύτό ὁ Reeves, *Resurrection Narrative*, 68, τή μή τυπική γιά τόν Ματθαῖο ἔλλειψη χρονικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς συναντήσεως τοῦ Ἀναστάντος μέ τούς ἔνδεκα μαθητές, ἡ ὁποία προσδίδει στή διήγηση ἄχρονη (timeless) ἢ καλύτερα διαχρονική ποιότητα καθιστώντας κατ' αύτόν τόν τρόπο εὐχερή τήν ταύτιση τοῦ ἀναγνώστη μέ τούς χαρακτήρες τῶν μαθητῶν.

¹⁰² Τό διτού ὁ ἐπίλογος τοῦ κατά Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἀποτελεῖ τό κλειδί γιά τήν κατανόση του ἐπισημαίνουν μεταξύ ἄλλων οἱ O. Michel, «Der Abschluß des Matthäus-Evangeliums. Ein Beitrag zur Geschichte der Osterbotschaft», *EvTh* 10 (1950) 21· Bornkamm, «Der Auferstandene», 173· W. Trilling, *Das wahre Israel. Studien zur Theologie des Matthäusevangeliums*, München: Kōsel, 1964, 21.

¹⁰³ «Οπως χαρακτηριστικά σημειώνει ἡ Hooker, *Endings*, 4: «... the ends point forward to what lies beyond the narrative, reminding us that the story they enclose is but a part of a longer, ongoing story».